

Zadovoljstvo učitelja Hrvatskoga jezika i knjižničara sadržajima medijske pismenosti u kurikulu za osnovne škole

Bobinski, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:905130>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

MARIJA BOBINSKI

**Zadovoljstvo učitelja Hrvatskoga jezika i
knjižničara sadržajima medijske pismenosti u
kurikulu za osnovne škole**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, svibanj 2022. godine

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
Odsjek za komunikologiju

MARIJA BOBINSKI

**Zadovoljstvo učitelja Hrvatskoga jezika i
knjižničara sadržajima medijske pismenosti u
kurikulu za osnovne škole**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Lana Ciboci Perša

Zagreb, svibanj 2022. godine

Sažetak

Medijska pismenost ključan je oblik pismenosti u posljednjih desetak godina jer su mediji postali sastavni dio svakodnevnog života ljudi u 21. stoljeću. Medijsko opismenjavanje djece u Hrvatskoj provodi se primarno kroz nastavu Hrvatskoga jezika i Informatike u osnovnim i srednjim školama pri čemu važnu ulogu imaju i različite međupredmetne teme koje u školama često provode i knjižničari. U ovome su radu prikazani stavovi učitelja Hrvatskoga jezika i knjižničara o sadržajima medijske pismenosti koje provode u nastavi te je ispitano njihovo zadovoljstvo tim sadržajima, te dodatnim materijalima, opremom i vlastitim medijskim kompetencijama. Metodom polustrukturiranog dubinskog intervjua u istraživanju su ispitane tri učiteljice Hrvatskoga jezika i tri knjižničarke koje provode aktivnosti vezane za kulturu i medije u svojoj školi. Rezultati istraživanja pokazali su da ispitanice ne smatraju medijsku pismenost adekvatno implementiranom u trenutni kurikulum te da u njemu nedostaju ključni pojmovi i jasnije definirani odgojno-obrazovni ishodi. Također, navode da u trenutnom planu i programu nemaju dovoljno vremena za teme u području kulture i medija koje smatraju izuzetno važnima, a i da se osjećaju kompetentnima za predavanje tih sadržaja isključivo radi vlastite motiviranosti za medijsko opismenjavanje i samousavršavanje na dodatnim edukacijama. Ipak, ne slažu se oko uvođenja izbornog predmeta posvećenog isključivo medijskom obrazovanju – smatraju da je potrebno čim više vremena posvetiti medijskoj pismenosti, ali i smatraju da ono treba biti dostupno svima, ne samo onima koji odaberu takav dodatni predmet. Na temelju provedenog istraživanja može se zaključiti da su u budućnosti nužne promjene medijskog obrazovanja koje uključuju prilagodbu i nadogradnju sadržaja, povećanje broja sati posvećenih medijskoj pismenosti te dodatne edukacije za učitelje i knjižničare koji provode aktivnosti medijskog obrazovanja u osnovnim školama.

Ključne riječi: medijska pismenost, kultura i mediji, medijsko obrazovanje, kurikulum, osnovna škola, mediji, djeca

Abstract

Media literacy is one of the most important forms of literacy since the media has become a key aspect of our everyday lives in the 21st century. Media education in Croatia is primarily conducted through Croatian language and IT classes in primary and secondary schools, with the addition of various cross-curricular topics that are often taught by schools librarians. In this paper, the contents of media literacy implemented in those classes are discussed with Croatian language teachers and librarians. Their satisfaction with these contents, additional materials, equipment and their own media competences are examined using the semi-structured in-depth interview method. This research included the experiences of three Croatian language teachers and three librarians who carry out activities related to culture and media in their primary schools. The results of the research showed that media literacy is not adequately implemented in the current curriculum and that it lacks key concepts and more clearly defined educational outcomes. The findings also state that, with the current plan and program, teachers and librarians do not have enough time to cover the topics in the field of culture and media, and that they feel competent to teach these contents solely because of their own motivation for learning about media literacy and additional education they pursued individually. However, they do not agree with implementing a new, optional subject dedicated exclusively to media education; they believe that it is necessary to devote as much time as possible to media literacy, but they also believe that it should be available to everyone, not only those who choose such an additional subject. Based on the conducted research, it can be concluded that in the future changes in media education are necessary, and that they include adaptation and upgrading of media literacy contents, an increase in the number of hours dedicated to media education, and additional education for teachers and librarians who implement media literacy activities in primary schools.

Keywords: media literacy, culture and media, media education, primary school, curriculum, media, children

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Medijska pismenost i medijsko obrazovanje	2
2.1. Definiranje medijske pismenosti.....	3
2.2. Medijsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj.....	4
2.2.1. Uloga roditelja u medijskom opismenjivanju učenika	6
2.2.2. Uloga javnih institucija i organizacija civilnog društva u medijskom opismenjivanju učenika i učitelja	8
3. Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji medijske pismenosti u kurikulumu za osnovne škole ...	12
3.1. Hrvatski jezik – predmetno područje Kultura i mediji.....	13
3.2. Informatika.....	16
3.3. Međupredmetna tema Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije.....	19
4. Zadovoljstvo učitelja Hrvatskog jezika i knjižničara sadržajima medijske pismenosti u osnovnim školama	24
4.1. Rezultati istraživanja – učitelji Hrvatskoga jezika.....	25
4.2. Rezultati istraživanja – knjižničari.....	36
4.3. Rasprava.....	43
5. Zaključak.....	45
6. Popis korištene literature	48
7. Prilozi.....	50

1. Uvod

Mediji su postali sastavni dio našeg svakodnevnog života. Budimo se uz vijesti i internetske portale koji nam donose najvažnije informacije iz Hrvatske i svijeta, nakon čega posjećujemo društvene mreže kako bismo saznali što objavljuju naši prijatelji, poznanici i ostali koje na tim mrežama pratimo. Fenomen društvenih medija nije stran ni djeci na koju, već od najranije dobi, i utječu razni medijski sadržaji, stoga je pravovremena edukacija o medijima prijeko potrebna.

Prema podacima Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba iz 2013. (Poliklinika-djeca.hr, 2013) u Hrvatskoj 96 % djece i mladih provodi na internetu od 60 do 240 minuta dnevno, a čak 50 % mladih koristi društvene mreže tijekom nastave. Unatoč čestom korištenju društvenih mreža u školi, ali i kod kuće, gotovo svako peto dijete između 9 i 17 godina naglašava da roditelji nikad ili gotovo nikad ne razgovaraju s njima o njihovim aktivnostima na internetu (Ciboci i sur., 2020). Medijsko je obrazovanje stoga potrebno kroz formalno obrazovanje na nastavi u osnovnoj i srednjoj školi kako bi se djecu medijski opismenilo te pripremi za odgovorno i samostalno korištenje društvenih medija i medijskih sadržaja.

Medijska pismenost se u Hrvatskoj primarno provodi kroz nastavu Hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama pri čemu važnu ulogu imaju i različite međupredmetne teme koje u školama često provode stručni suradnici knjižničari. Obrazovanje u području kulture i medija provodi se u hrvatskom obrazovnom sustavu kroz nastavu Hrvatskog jezika (predmetno područje Kultura i mediji), kroz nastavu Informatike te međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije, koja medijsku pismenost provlači kroz sve ostale redovne predmete u osnovnim i srednjim školama. Ipak, istraživanje provedeno 2013. (Ciboci, Osmančević, 2015) pokazuje da 57,8 % učitelja Hrvatskoga jezika smatra da učenici nakon završetka osnovne škole nisu dovoljno medijski pismeni na temelju onoga što su naučili u sklopu nastave Hrvatskoga jezika.

Cilj ovoga rada jest prikazati trenutnu zastupljenost sadržaja iz područja medijske pismenosti u osnovnim školama te kroz polustrukturirane dubinske intervju s učiteljima i stručnim suradnicima (knjižničarima u osnovnim školama) istražiti njihovo zadovoljstvo navedenim sadržajima, kao i analizirati uspješnost prijelaza sa starog na novi kurikulum, konkretno u području predmetne jedinice Kultura i mediji u nastavi Hrvatskoga jezika te međupredmetne teme

Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije. Provedeni su dubinski intervjui s tri učiteljice Hrvatskoga jezika i tri knjižničarke koje osmišljavaju i provode aktivnosti vezane za medijsku pismenost u svojim školama. One su pobliže opisale sadržaje koje koriste, koliko često uključuju te sadržaje u nastavu, a izrazile su i svoje općenito zadovoljstvo novim kurikulumom, njegovim predviđenim sadržajima te njihovom učinkovitošću.

Rad će sadržavati i podatke o dosadašnjim istraživanjima provedenima u osnovnim školama s ciljem opisivanja i definiranja stanja medijske pismenosti osnovnoškolaca u Republici Hrvatskoj, odgojno-obrazovnim ciljevima u kurikulumu za osnovne škole iz 2019. godine povezanima s medijskim obrazovanjem te će prikazati potrebu i uvjete za uvođenje novih tema u području medijske pismenosti s ciljem kvalitetnije provedbe medijskog obrazovanja u hrvatskim osnovnim školama.

2. Medijska pismenost i medijsko obrazovanje

„Medijska pismenost jedna je od ključnih kompetencija za život i rad u digitalnome medijaliziranom svijetu koji se konstantno ubrzano razvija i mijenja te za aktivno građanstvo i sudjelovanje u društvenim, ekonomskim, kulturnim i demokratskim procesima“ (Medijskapismenost.hr, 2022). Potreba za medijskim opismenjavanjem djece i mladih pojavljuje se ubrzo nakon pojave samih medija, pogotovo s obzirom na njihov ubrzani razvoj i potrebu za aktivnim uključivanjem šire javnosti u prihvaćanje, ali i analiziranje i stvaranje medijskih sadržaja.

Medijska se pismenost kroz formalno obrazovanje u početku ostvarivala učenjem o radiju, televiziji, filmovima, kazalištu te tiskanim medijima, a pojavom novih medija proširuje se područje koje je potrebno analizirati i razumjeti s ciljem odgovornog i sigurnog aktivnog korištenja. U Republici Hrvatskoj medijsko se obrazovanje ostvaruje kroz osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje, što će biti detaljnije razrađeno u nastavku rada.

2.1. Definiranje medijske pismenosti

Patricia Aufderheide 1992. godine objavljuje jednu od najčešćih definicija medijske pismenosti koja podrazumijeva „spodobnost građana da pristupi, analizira i stvara informacije za postizanje specifičnih rezultata“ (prema Ciboci, 2018). Naizgled jednostavna sposobnost primanja, razumijevanja, analiziranja i prihvaćanja određene informacije postaje zahtjevnija pojavom novih medija, različitih medijskih sadržaja i izvora informacija, a i pojavom lažnih vijesti i dezinformacija na društvenim medijima koje se, pogotovo pojedincima koji nisu medijski opismenjeni, a koriste društvene medije i traže informacije, čine relevantnima i vjerodostojnima.

Već se 1955. javlja svijest o medijima i potreba za edukacijom u tom području. Naime, profesor Louis Forsdale pojam „medijska pismenost“ koristi pri izjavi da je potrebno „pomoći učenicima da ostvare potrebnu multimedijску pismenost“ (Silverblatt, 2014). Do 2004. stvara se nova definicija i novi glavni cilj medijske pismenosti koja se definira kao „spodobnost identifikacije, razumijevanja, interpretiranja, stvaranja, komuniciranja i računanja korištenjem pisanih i printanih (vizualnih) sadržaja povezanih u različitim kontekstima“ (UNESCO, 2010). Pismenost se opisuje kao stalno učenje i razvoj pojedinca koji koristi svoja znanja i pročitane sadržaje kako bi ostvario svoje ciljeve, dalje razvio svoje znanje i potencijal te aktivno sudjelovao kao dio svoje zajednice, tj. društva (UNESCO, 2010).

Europska komisija (2007) medijsku pismenost definira kao „spodobnost korištenja, razumijevanja, kritičkog evaluiranja i stvaranja medijskog sadržaja“ (Direktiva 2007/65/EZ prema Ciboci, 2018). Te vještine potrebno je stvarati, razvijati i aktivno koristiti u svakodnevnom životu od najranije dobi. Upravo je zato medijska pismenost vrlo važan dio obrazovanja svih aktivnih dionika društva, a osobito djece i mladih koji odrastaju u neprestano razvijajućem digitalnom okruženju. Razvijanje kritičkog razmišljanja i kritičkog vrednovanja medijskih sadržaja od djetinjstva daje mogućnost djeci da u odrasloj dobi budu otvoreni za traženje informacija iz različitih izvora, analitički pristupaju svemu što će vidjeti i čuti te budu slobodni objektivno sagledati sve informacije koje im mediji pružaju.

Najvažnije značajke medijske pismenosti su upravo kritički pristup, analiza, vrednovanje i stvaranje medijskih sadržaja (Buckingham, 2003). Riječima drugih komunikacijskih stručnjaka, medijsko opismenjavanje ključno je jer „razvija svijest o utjecaju medijskih sadržaja na stavove,

razmišljanja i ponašanja te potiče na kritičko vrjednovanje medijskih sadržaja, ali i na potražnju većeg broja informacija iz različitih izvora“ (Ciboci, 2018). Medijski opismenjeni pojedinci objektivno će i racionalno pristupiti potražnji informacije koja ih zanima, a i kritički će pristupiti informacijama koje im stižu iz različitih medijskih izvora. Te će informacije znati analizirati i vrednovati koristeći digitalne alate, svoje prethodno znanje i iskustvo, a i druge izvore i informacije. Konačno, bit će sposobni i dovoljno educirani stvoriti vlastiti sadržaj koristeći digitalne alate na pravilan i etički način, te ga objavljivati na platformama i društvenim medijima za koje znaju da su sigurni i prikladni za stvoreni sadržaj.

Renee Hobbs predlaže temelje medijske pismenosti, odnosno opisuje koje sposobnosti i vještine treba razviti kako bismo postali aktivni članovi današnjeg digitalnog društva (Hobbs, 2010, 7-8). Među njima ističe da je važno odgovorno i samosvjesno birati sadržaje i pristupati informacijama tako da se traže i dijele medijski materijali te da se informacije i ideje prihvaćaju s razumijevanjem; analizirati poruke na više načina identificiranjem autora, razumijevanjem svrhe i cilja sadržaja te procjenom kvalitete i kredibiliteta samog sadržaja; stvarati sadržaj u više formata, koristiti jezik, slike, zvukove te nove digitalne alate i tehnologije; razmišljati o svom ponašanju i komuniciranju primjenjujući društvenu odgovornost i etička načela; društveno se aktivirati radeći individualno i u suradnji s drugima s ciljem dijeljenja znanja i rješavanja problema u obitelji, na radnom mjestu i svojoj zajednici te aktivno djelovati kao član zajednice.

2.2. Medijsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj

Istraživanje Ipsos Pulsa i Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu provedenoga 2013. godine (prema Ciboci, 2018) donosi podatak da 62 % hrvatskih građana smatra da je u obrazovni sustav potrebno uvrstiti medijski odgoj čija je svrha učenje korištenja medija i odnosa prema medijskom sadržaju. Prema Lani Ciboci, Igoru Kanižaju i Danijelu Labašu (2015), djeca se slažu. Učenici osnovnih i srednjih škola, konkretno njih 46 %, smatra da bi medijsko obrazovanje trebalo postojati kao zaseban predmet. S ovim se stavom slažu građani Republike Hrvatske svih obrazovnih stupnjeva; najviše onih sa završenom osnovnom školom, zatim akademskim obrazovanjem te konačno onih sa završenom srednjom školom. Kanižaj i Car (2015) navode da je „činjenica da većina učenika nije dobila priliku naučiti analizirati i kritički vrednovati medijske

sadržaje i medijske usluge“ (prema Labaš, 2016; 32) u redovitom školskom obrazovanju, a upravo su ti medijski sadržaji gotovo nadohvat ruke djeci od najranije dobi.

Kao što je već navedeno, medijsko se opismenjavanje u formalnom hrvatskom obrazovanju provodi primarno kroz nastavu Hrvatskog jezika, dio kroz nastavu Informatike te unutar međupredmetne teme Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije u osnovnim i srednjim školama. Također, mnogo je izvannastavnih aktivnosti u organizaciji knjižničara poput literarnih i novinarskih grupa te predavanja vanjskih suradnika koji dolaze u škole učiti o temama medijske pismenosti i sigurnosti na internetu. Ipak, nedostaju istraživanja koja bi pokazala jesu li sadržaji koji se predaju u sklopu tih predmeta i dodatnih aktivnosti dostatni za zadovoljavajući razvoj medijske pismenosti kod hrvatske djece, dok je jasno da je medijsko opismenjavanje itekako potrebno.

Cilj medijskog odgoja, tj. krajnji rezultat učenja djece i mladih o medijskim sadržajima i načinima medijskog djelovanja jest da postanu „osviješten i aktivan građanin koji poznaje medijske strukture i njihove uvjete djelovanja u društvu, te djelotvorno i odgovorno sudjeluje u društvenoj komunikaciji“ (Erjavec, Zgrabljic Rotar, 2000; 105). Kako bi se djeci omogućilo da postanu osviješteni i aktivni građani, tj. punopravni dionici medijskog prostora, potrebno im je pružiti adekvatno znanje o hrvatskim medijima, medijskim strukturama u Republici Hrvatskoj, ali i Europi i svijetu, te ih pripremiti na suživot s medijima.

Škola je ključan element odgoja i obrazovanja djece i mladih, uz roditelje kao prve edukatore medijske pismenosti, a i same medije kao izvor znanja i informacija kojima djeca pristupaju. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi navodi da su školske ustanove dužne „poticati i unapređivati intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj učenika te im osigurati stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i stručnih kompetencija i osposobiti ih za život i rad (...) u doba suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, znanstvenih spoznaja i dostignuća“ (prema Ciboci, 2018).

Jedan od glavnih ciljeva ovoga rada jest prikazati kako su oblikovani sadržaji medijske pismenosti u trenutnim nastavnim planovima i programima te što djeca zapravo uče o medijima i medijskim sadržajima kroz svoje osnovnoškolsko obrazovanje. Hrvatski obrazovni sustav, kao ključan dio njihovog odrastanja, uz sva ostala znanja koja im usađuje, mora biti adekvatan alat za medijsko opismenjavanje još u osnovnoj školi. Školske ustanove imaju ključnu ulogu u

medijskom opismenjivanju djece i mladih. S obzirom da su mediji postali sastavni dio dječjih života, a imaju mnogo prednosti i nedostataka kojih treba biti svjestan prije aktivnog korištenja (Ciboci, 2018), na učiteljima je da djecu od početka obrazovanja usmjeravanju i educiraju o medijima i njihovim glavnim značajkama.

Prije adekvatne primjene sadržaja i aktivnosti navedenih u kurikulumu, važno je imati uvid u razinu medijske pismenosti kod djece s kojom učitelji rade te razumijeti njihovo predznanje i njihove potrebe pri učenju o ovim temama. EU Kids Online (2020) opsežan je izvještaj o stanju medijske pismenosti koji okuplja saznanja iz 19 država svijeta, uključujući Republiku Hrvatsku. Saznanja predstavljena u ovom radu rezultat su istraživanja koje je od 2017. do 2019. godine uključilo 25 101 dijete iz 19 država. U Hrvatskoj su HR Kids Online (2020) provodili Lana Ciboci, Ivana Ćosić Pregrad, Igor Kanižaj, Dunja Potočnik i Dejan Vinković, a istraživanje donosi neke važne zaključke na temu komunikacije i ponašanja djece na internetu. Gotovo svako treće dijete između 9 i 17 godina komuniciralo je *online* s nekime koga nisu upoznali uživo. Samo 13 % roditelja bilo je svjesno da su djeca ostvarivala kontakt s nepoznatim ljudima *online*, 14 % djece upoznalo se uživo s nekime koga su prethodno znali samo na internetu – dok u tinejdžerskim godinama (15 do 17) taj broj raste i do 27 % (Ciboci i sur., 2020). Uz internet, društvene mreže i mogućnost kontinuiranog povezivanja s drugima na internetu, djecu nikada nije bilo važnije naučiti kako analizirati medijske sadržaje, kako komunicirati na internetu, kako pravilno kritički vrednovati medijske sadržaje i ostvarenu komunikaciju *online* te konačno kako stvarati medijske sadržaje, a ne samo pasivno primiti informacije putem televizije i interneta.

Najbolje obrazovanje i stjecanje ovih sposobnosti djeca će steći u školi. Svojom stručnošću i dubinskim razumijevanjem tema te raznolikim metodama poučavanja učitelji mogu pružiti adekvatno znanje, no nisu prvi koji djecu medijski opismenjuju. Tu ulogu od najranije dobi preuzimaju roditelji.

2.2.1. Uloga roditelja u medijskom opismenjivanju učenika

Čak 90 % ispitanika iz istraživanja Mediji i obitelj iz 2015. godine smatra da je „djeci i roditeljima potrebno trajno obrazovanje o tome kako mediji mogu utjecati na razvoj djece“ (prema Labaš, 2016), stoga je važno prepoznati ulogu roditelja u medijskom opismenjivanju učenika i njima

omogućiti kvalitetno i kontinuirano učenje o medijima, ali i o tehnikama adekvatnog prijenosa tog znanja svojoj djeci. Istraživanje koje je provedeno 2013. godine u gradu Zagrebu, pokazuje da 68,1 % njih smatra da je „djeci od najranije dobi potrebno medijsko obrazovanje da nauče kako se koristiti medijima i kako razlikovati dobre od loših medijskih sadržaja, a 69,1 % roditelja smatra da bi s medijskim obrazovanjem trebalo započeti već u vrtiću“ (Ciboci, Kanižaj, Labaš, 2014, prema Ciboci, 2018). Krešimir Mikić (2004) naglašava da dijete odrasta od najranije dobi uz medije, te je njegovo djetinjstvo „medijsko“, što trebaju znati i roditelji, kao i biti svjesni da njihov utjecaj nije jedini s kojim će se dijete susresti u „medijskom svijetu“, već da bitnu ulogu ima i ostala društvena okolina djeteta: braća i sestre, prijatelji i rođaci, dječji vrtić, škola.

Istraživanje EU Kids Online (2020) u Hrvatskoj uključuje 1017 djece od 9 do 17 godina i njihove roditelje te donosi zaključke o ponašanju roditelja i djece kada su u pitanju društvene mreže i njihov odnos tijekom korištenja medija i razgovora o medijima. Tri četvrtine djece koristi internet svakim radnim danom te se sve češće „druže“ sa svojim prijateljima upravo preko društvenih mreža, što preferiraju u odnosu na razgovore uživo. Iako koriste internet barem jednom tjedno u edukativne svrhe, primarna je svrha zabava i razvoj odnosa *online* (Ciboci i sur., 2020). Svako peto dijete iskazuje da ih roditelji nikad ili gotovo nikad ne pitaju za njihove aktivnosti na internetu, dok dvije trećine roditelja potvrđuju da smatraju svoju djecu stručnijom i kompetentnijom od sebe kada su u pitanju nove tehnologije. O aktivnostima *online* roditelji razgovaraju s malom djecom, te nadziru aktivnosti provjeravanjem stranica koje djeca posjećuju, čitanjem poruka i mailova koje izmijenjuju te gledanjem profila na društvenim mrežama (Ciboci i sur., 2020). Ipak, djeca koja dožive neugodno iskustvo *online*, često se neće obratiti svojim roditeljima, a svjedoče da ne traže podršku ni od svojih učitelja.

Kako bi se roditelje aktivno uključilo u *online* živote svoje djece, potrebno ih je uputiti, dodatno educirati i ostvariti roditeljsku medijaciju pri korištenju medija. Aktivno sudjelovanje roditelja ili skrbnika te odgajatelja u medijskom obrazovanju djece i mladih naziva se roditeljskom medijacijom i izrazito je važna tijekom prvih medijskih iskustava djece. Amy Nathanson i suradnici (prema Bartaković i Sindik, 2016) navode da postoje tri oblika roditeljske medijacije - restriktivna medijacija, aktivna medijacija i zajedničko korištenje. Restriktivna roditeljska medijacija označava postavljanje jasnih pravila i ograničenja kada su u pitanju digitalni mediji te su djeci postavljene granice i svojevrstne zabrane (Bartaković, Sindik, 2016). Restrikcije mogu biti

postavljene u raznim oblicima - roditelji mogu ograničiti vrijeme provedeno uz digitalne medije ili zabraniti određenu vrstu sadržaja. Aktivna roditeljska medijacija uključuje interaktivno učenje, tj. razgovor o medijskim sadržajima, kao i o svim njihovim prednostima i nedostacima te potencijalnim rizicima (Bartaković, Sindik, 2016). Aktivnim se posredovanjem želi pomoći djeci da postanu samostalni potrošači medija sa sposobnostima kritičkog razmišljanja, dok zajedničko korištenje medija uključuje zajednički ulazak u virtualni prostor u kojem roditelj održava kontrolu aktivno promatrajući i sudjelujući u aktivnostima koje dijete radi tijekom korištenja medijskih sadržaja (Bartaković, Sindik, 2016).

Svaki oblik zajedničkog učenja ima svoje prednosti i nedostatke, no najvažnije je da medijsko obrazovanje postoji u nekom obliku u kućanstvu, a ne samo u školskom okruženju. Ipak, roditelji uz svoje ograničene mogućnosti, ali i ograničenu želju da se upuštaju u ovakve aktivnosti, odgovornost često prebacuju na učitelje jer se ne osjećaju kompetentnima, a često se i ne trude pronaći vremena i razgovarati s djecom o medijima (Labaš, 2015, prema Labaš 2016). Ipak, 46,1 % roditelja smatra da u škole ne bi trebalo uvesti poseban predmet koji bi se bavio samo medijskim obrazovanjem (Ciboci, 2018). Istraživanje provedeno 2013. godine među 837 roditelja na području Grada Zagreba potvrđuje da, kada bi postojao poseban izborni predmet koji bi se bavio samo pitanjem medijskog obrazovanja, 42,1 % roditelja djece predškolske dobi upisalo bi svoje dijete na njega, 21,7 % roditelja ne bi, a njih 36,2 % izjasnilo se da ne zna (Ciboci, Kanižaj, Labaš, 2014 prema Ciboci, 2018). Isto istraživanje pokazuje da čak 72,9 % roditelja ipak smatra da bi roditelji, odgajatelji i učitelji trebali medijski obrazovati djecu (Ciboci, Kanižaj, Labaš, 2014, prema Ciboci, 2018). Osim roditelja i učitelja, u medijskom obrazovanju djece, mladih, ali i samih tih roditelja i učitelja, u Republici Hrvatskoj sudjeluju javne institucije i organizacije civilnog društva, od kojih su neke navedene u sljedećem poglavlju.

2.2.2. Uloga javnih institucija i organizacija civilnog društva u medijskom opismenjavanju učenika i učitelja

Osim formalnog obrazovanja učenika, važnu ulogu u medijskom opismenjivanju ima i neformalno obrazovanje, stoga je potrebno istaknuti i udruge civilnog društva čiji je primarni cilj stvarati i provoditi projekte i aktivnosti u području medijskog opismenjivanja djece i mladih, ali i roditelja, učitelja i stručnih suradnika u odgojno-obrazovnim ustanovama. Prije nego se osvrnemo na

medijsko opismenjavanje učenika, važno je spomenuti institucije i organizacije koje uvelike mogu pomoći dodatnoj edukaciji i opismenjavanju te samousavršavanju upravo učitelja koji predaju sadržaje iz područja medijskoga obrazovanja, a koji za to nisu dostatno kompetentni.

Agencija za odgoj i obrazovanje je institucija koja organizira i provodi aktivnosti stručnih usavršavanja odgojno-obrazovnih radnika. Misija joj je „stvarati novu kulturu obrazovanja trajnim podupiranjem unaprjeđivanja kvalitete odgojno-obrazovne djelatnosti kontinuiranim sudjelovanjem u provođenju reforme obrazovanja primjenjujući najbolju hrvatsku, europsku i svjetsku obrazovnu praksu“ (Azoo.hr, 2022). Organizira smotre, natjecanja, stručne skupove te objavljuje zbornike i obrazovne publikacije različitih tema. Upravo na tim stručnim skupovima postoji mogućnost prezentacije najnovijih tema, potreba i mogućnosti u području medijske kulture te se pruža prilika za medijsko opismenjavanje učitelja i prosvjetnih djelatnika.

Agencija za elektroničke medije „samostalna je i nezavisna pravna osoba s javnim ovlastima upisana u sudski registar“ (Zakon o elektroničkim medijima, NN 153/09, 84/11, 94/13, 136/13, čl. 66). Agencija „promiče javni interes i pluralizam medija, stručnim i transparentnim djelovanjem opravdava povjerenje javnosti, potiče medijsku pismenost, stvara uvjete za proizvodnju kvalitetnog hrvatskog audiovizualnog sadržaja te osigurava ravnopravne uvjete za razvoj medija i medijskih sloboda“ (Aem.hr, 2022). Agencijom upravlja Vijeće za elektroničke medije koje obavlja zadaće regulatornog tijela u području elektroničkih medija. Vijeće za elektroničke medije aktivno radi na medijskom opismenjivanju građana Republike Hrvatske s ciljem okupljanja sadržaja medijske pismenosti na jednom mjestu te olakšan pristup svima zainteresiranima za medijsko obrazovanje i edukativne sadržaje. Agencija je s Unicefom pokrenula portal medijskapismenost.hr 2016. godine, a 2018. godine zajednički su pokrenuli Dane medijske pismenosti „s ciljem osvještavanja javnosti o važnosti medijske pismenosti, osnaživanja građana vještinama medijske pismenosti, stvaranja platforme za suradnju brojnih društvenih dionika i razvoja održivih projekata medijske pismenosti, te pružanja podrške odgajateljima i učiteljima razvojem edukacijskih materijala za medijsko obrazovanje“ (Aem.hr, 2022). Dani medijske pismenosti održavaju se pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i Ministarstva znanosti i obrazovanja, a svake se godine provode u vrtićima, školama, fakultetima, knjižnicama, kinima, medijskim kućama i udrugama. Na taj način Agencija, ali i svi partneri, imaju platformu na kojoj mogu objavljivati i dijeliti edukativne sadržaje koji su dostupni svima, a koji uz aktivno

korištenje djece, mladih, roditelja i učitelja mogu uvelike unaprijediti razinu medijske pismenosti u Republici Hrvatskoj.

Ipak, prvi glavni izvor znanja za učitelje je upravo mjesto njihova fakultetskog obrazovanja – u većini slučajeva Učiteljski fakultet, odnosno Filozofski fakultet kada su u pitanju kroatisti, tj. učitelji Hrvatskoga jezika. Prema posljednjim nastavnim planovima i programima ovih fakulteta sa Sveučilišta u Zagrebu (Red predavanja Učiteljskog fakulteta, 2022 te Izvedbeni plan – Kroatistika 2021./2022., 2022), oba fakulteta imaju nekoliko predmeta vezanih za medijsku kulturu, no vrlo je malo vremena posvećeno razvijanju digitalnih kompetencija u području medija. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu tako na trećoj godini preddiplomskog studija Rani i predškolski odgoj ima obavezni predmet Komunikologija. Predmeti Klasični i novi mediji u ranoj dobi te Dijete, odgojitelj, roditelji, mediji obavezni su na diplomskom studiju uz izborne predmete poput Medijska kultura i Odnosi s javnošću. Smjerovi s modulom Hrvatski jezik na Učiteljskom fakultetu imaju predmete poput Multimediji u nastavi hrvatskog jezika i Klasični mediji u nastavi hrvatskog jezika i Interdisciplinarni pristup medijima (Red predavanja Učiteljskog fakulteta, 2022).

Studij kroatistike na Filozofskom fakultetu, primjerice onom Sveučilišta u Zagrebu, tek na diplomskom studiju nastavničkog smjera pod izborni predmet nudi Informacijske tehnologije u obrazovanju (Izvedbeni plan – Kroatistika 2021./2022., 2022.). Filozofski fakultet u Rijeci u ponudi izbornih predmeta ima predmete Jezik elektroničkih medija, Multimedija, Knjižnice u virtualnom okruženju i još nekoliko predmeta koji nisu direktno vezani uz medije i medijsko obrazovanje (Izvedbeni planovi, 2022). S obzirom na nedostatak tema povezanih s kulturom i medijima tijekom akademskog obrazovanja, učiteljima su potrebni alternativni sadržaji te institucije i udruge koje organiziraju edukacije i dijele sadržaje koji im mogu pomoći da uspješno organiziraju nastavu.

Jedna od takvih institucija jest Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba čija je glavna svrha „pružanje psihološke, socijalne, psihijatrijske, defektološke i pedijatrijske pomoći djeci s različitim traumatskim iskustvima, kao i njihovim roditeljima, kako bi se bolje i uspješnije nosili s posljedicama ovih iskustava“ (Poliklinika-djeca.hr, 2022), no provodi i provodi edukaciju, superviziju i stručno usavršavanje za stručnjake u ustanovama direktno uključenima u problematiku zlostavljanja, što uključuje učitelje i drugo stručno osoblje koje se u svom radu

susreće s elektroničkim nasiljem. Provode vrijedna istraživanja poput “Društvena *online* iskustva i mentalno zdravlje mladih“ i nacionalnog istraživanja o „iskustvima i ponašanjima djece i mladih na društvenoj mreži Facebook i internetu općenito, te o povezanosti tih iskustava s njihovim osobnim i psihološkim karakteristikama te navikama sigurnog korištenja Interneta“ (Poliklinika-djeca.hr, 2022), a osim kontinuiranih istraživanja, objavljuju i edukativne materijale o sigurnosti djece na internetu i zaštiti od elektroničkog nasilja, poput „Nasilje među vršnjacima – Šalabahter za roditelje“ i „Živjeti zajedno u svijetu koji ne poznajemo: Roditeljstvo i odrastanje uz suvremene tehnologije u predškolskoj dobi“. Slična istraživanja o medijskoj pismenosti i dokumente koji donose nova saznanja u području kulture i medija u Republici Hrvatskoj stvara, provodi te objavljuje i Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu.

Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu je „udruga čiji su cilj i svrha poboljšanje medijske i komunikacijske kulture građana Republike Hrvatske kroz sustavnu edukaciju o medijima te poticanje razvoja osviještenih korisnika koji se s razumijevanjem i kritičkim odmakom koriste medijskim sadržajima koje sami odabiru“ (Dkmmk.hr, 2022). Svoje ciljeve udruga postiže edukativnim, istraživačkim i znanstvenim djelovanjem na svim društvenim područjima (Dkmmk.hr, 2022). U sklopu svog najvećeg projekta Djeca medija, pripremaju organiziraju i provode tisuće predavanja te konferencije o medijskom obrazovanju za više od 27 000 sudionika u Hrvatskoj. DKMK je također i najveća dobrovoljna nevladina organizacija za medijsko obrazovanje u Hrvatskoj s više od stotinu članova i 28 aktivnih volontera koji su u 2021. godini ostvarili 2320 volonterskih sati (Djecamedija.hr, 2022). U 2021. godini proveli su čak trinaest projekata fokusiranih na medijsko obrazovanje djece, mladih, ali i umirovljenika, među kojima su „UHO – Utočište hrabrih online“, „SmaRT-EU“, „Prevenција, a ne intervencija“, „I ja sam dio svijeta medija“ i drugi. Projekte udruge financiraju Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Agencija za elektroničke medije, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Središnji državni ured za demografiju i mlade, Europska unija i druge institucije koje su prepoznale vrijednost projekata medijske pismenosti koje DKMK provodi (Djecamedija.hr, 2022).

Sve ove organizacije imaju mogućnost unaprijediti i razvijati razinu medijske pismenosti, kako kod djece, tako i kod roditelja, učitelja i generalne populacije. Učiteljima Hrvatskog jezika i knjižničarima mogu omogućiti dodatnu edukaciju o medijskoj pismenosti i bolje ih pripremiti za suradnju s djecom i kvalitetno učenje o ovim temama. Oni svoj svakodnevni rad planiraju prema

smjernicama i ishodima za određeni predmet, te nastavu organiziraju i provode u skladu s odgojno-obrazovnim ishodima opisanima u nastavku rada. U sljedećem odjeljku detaljnije su prikazani odgojno-obrazovni ishodi povezani s kulturom i medijima u tri kurikula - kurikulu za Hrvatski jezik, Informatiku te međupredmetnu temu Upotreba komunikacijske i informacijske tehnologije. Kakvi su stavovi učitelja i knjižničara koji koriste te kurikule prema stanju medijske pismenosti u Republici Hrvatskoj i koliko su zadovoljni aktivnim kurikulima i materijalima, predmet je istraživanja ovog rada koje je opisano u posljednjem odjeljku rada.

3. Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji medijske pismenosti u kurikulu za osnovne škole

U ovom odjeljku bit će prikazano kako je zamišljen dio nastave fokusiran na medijsku pismenost u kurikulu za osnovne škole kroz tri glavne sastavnice u sklopu kojih se provodi: predmetnog područja Kultura i mediji u kurikulu Hrvatskog jezika, svih predmetnih područja u nastavi Informatike te međupredmetnu temu Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije.

Nešto manje od trećine redovite nastave Hrvatskoga jezika kroz cijelo osnovnoškolsko obrazovanje posvećeno je kulturi i medijima u kojoj se razvija medijska pismenost, digitalne kompetencije te komunikacijske vještine poput razumijevanja i analiziranja sadržaja te kritičkog razmišljanja. U nastavi Informatike razvijaju se digitalne kompetencije te informacijska pismenosti, a učenike se obrazuje u području digitalnih alata, tehnika za pronalaženje sadržaja u svim njegovim oblicima te stvaranje vlastitog medijskog sadržaja. Te konačno, međupredmetna tema Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije osmišljena je i razrađena za sve učitelje kako bi medijsko obrazovanje uklopili u redovne predmete hrvatskog obrazovnog sustava. Uz kvalitetnu primjenu ove međupredmetne teme, gotovo sva nastava može uključivati digitalne alate, medijske sadržaje i društvene medije tijekom učenja što je djelomično ostvareno tijekom *online* i hibridne nastave od 2020. do 2022. godine. U sljedećem dijelu rada bit će opisani odgojno-obrazovni ishodi navedeni u trenutnom kurikulu te sadržaji koji su predloženi u okviru medijskog obrazovanja od 1. do 8. razreda osnovne škole.

3.1. Hrvatski jezik – predmetno područje Kultura i mediji

Kurikul nastavnoga predmeta Hrvatski jezik dokument je koji „okuplja teme i sadržaje osnovnoškolske i srednjoškolske nastave Hrvatskog jezika u osnovnom, te u gimnazijskom, strukovnom i umjetničkom obrazovanju“ (NN 10/2019). Dokument navodi svrhu učenja i poučavanja predmeta, navodi znanstvene i stručne smjernice te načela na kojima se temelje pristupi, sustavi učenja i poučavanja predmeta, te detaljno opisuje odgojno-obrazovne ciljeve učenja i poučavanja predmeta (NN 10/2019). Kao jedna od glavnih svrha poučavanja Hrvatskog jezika navodi se: “Učenicima se omogućuje primanje, razumijevanje, vrednovanje i stvaranje različitih govornih i pisanih tekstova primjenom komunikacijskih strategija” (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019), misleći se prvenstveno na jezične i govorne sposobnosti, ali već u početku dokumenta s naznakom komunikacijskog učenja.

Predmet Hrvatski jezik organiziran je u tri međusobna povezana predmetna područja: Hrvatski jezik i komunikacija, Književnost i stvaralaštvo i Kultura i mediji, a predmetno područje Kultura i mediji, koja je fokus ovog odjeljka, objašnjava se kao predmetno područje koje povezuje stvaranje i razumijevanje teksta s komunikacijskom prirodom kulture i medijima koji su njeni primarni prijenosnici (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019).

I dok se već u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija stječe “vještina komunikacije i suradnje s drugima u različitim kontekstima, medijima i komunikacijskim situacijama” (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019), predmetno područje Kultura i mediji dio je nastave koji je najviše u skladu s onime što bismo nazvali medijskim opismenjavanjem unutar redovne nastave u hrvatskom obrazovnom sustavu. U svakom su kurikulu raspisani odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti po razredima i organizacijskim područjima, što doprinosi boljem razumijevanju obrade tema po razredima, u skladu sa sposobnostima i mogućnostima učenika da u svojoj dobi shvate, nauče i implementiraju sadržaje. U nastavku su prikazani odgojno-obrazovni ishodi za predmetno područje Kultura i mediji za svih osam razreda

osnovnih škola s ciljem boljeg uvida u tijek medijskog opismenjavanja kroz obrazovni proces u osnovnim školama.

Prema odgojno-obrazovnim ishodima u Odluci o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, u prvom razredu djeca svladavaju početnu analizu jednostavnog teksta te uče prepoznati i izdvajati primjerene i omiljene medijske sadržaje (NN 10/2019). To se ostvaruje čitanjem i analiziranjem tekstova, gledanjem crtanih i animiranih filmova te sudjelovanjem u kulturnim sadržajima poput predstava za djecu, izložbi, posjeta muzejima, susretima s književnicima i ilustratorima te projektima namijenjenima toj dobi.

U drugom razredu djeci se predstavljaju elektronički tekstovi, crtani i igrani te dokumentarni filmovi, kulturna događanja i sadržaji na internetu primjereni za njihovu dob. Glavni je cilj da nauče razlikovati primjerene od neprimjerenih sadržaja, otkriju koji im se sadržaji sviđaju i koje razumiju te kako da se osobno i aktivno uključe u kulturni i društveni život zajednice pomoću tih sadržaja koji im pružaju određeno znanje i/ili zabavu (Odluka o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019).

Nadogradnjom znanja i vještina u trećem razredu djeci se omogućuje učenje o izvorima, informacijama dostupnima u digitalnom obliku te kako različite medijske sadržaje pretvoriti u novi medijski sadržaj. Jedan od ishoda jest i „uspješno nabiranje tiskanih medija i razlikovanje sadržaja u njima” (Odluka o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019).

Sadržaji u četvrtom razredu omogućavaju učenicima razlikovanje sadržaja, tj. početnu analizu pročitano i pogledano, ali i mogućnost vlastitog odabira, što pomaže učenicima da sami prepoznaju i odaberu sadržaj koji ih najviše zanima. Također, po prvi put u sklopu nastave učenici mogu pristupiti društvenim mrežama uz pomoć učitelja i pretraživati mrežne portale za djecu (uglavnom edukativnog ili zabavnog sadržaja).

Odgojno-obrazovni ishodi u petom razredu uključuju uspješno nabiranje sadržajnih i grafičkih elemenata tiskanoga medijskoga teksta, prepoznavanje pozitivne vrijednosti u medijskim tekstovima te povezivanje popularnokulturnih tekstova sa svakodnevnim životom. U

odgojno-obrazovnom ishodu u sklopu kojeg je predviđeno da dijete posjećuje kulturne događaje naglašava se da treba birati sadržaje i aktivnosti koje “zahtijevaju pojedinačni angažman svakoga učenika, aktiviranje stečenih znanja i kompetencija u smislu neposrednoga iskustvenoga učenja” (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019), što čini veliku razliku među sadržajima s obzirom na mjesto stanovanja, lokalnu zajednicu te želje i mogućnosti predmetnog učitelja.

Odgojno-obrazovni ishodi šestog razreda obuhvaćaju dublju analizu medijskih sadržaja i opsežnije kritičko razmišljanje, u skladu s godinama učenika i pod pretpostavkom da su savladali sadržaje prethodnih godina. Obuhvaća se učenje o istim sadržajima u različitim medijima, ciljanoj publici, učinku poruke na publiku s obzirom na način prikaza sadržaja te se sadržaj stavlja u kontekst trenutne društvene stvarnosti. U aktivno sudjelovanje u kulturnim sadržajima dodaju se radionice, paneli te sudjelovanje u edukativnim projektima.

U sedmom razredu učenici verbaliziraju svoju reakciju na medijske sadržaje, obrazlažu pozitivan i negativan utjecaj različitih medijskih tekstova na razvoj stavova i vrijednosti te se osvrću na društveno i ekonomsko okruženje u kojem je medijski sadržaj nastao s ciljem kvalitetnijeg analiziranja i kritičkog promišljanja o medijskim sadržajima u nastavku svog obrazovanja.

Odgojno-obrazovni ishodi u osmom razredu podrazumijevaju dubinsku analizu medijskih sadržaja uspoređivanjem s iskustvima, stavovima i mišljenjima učenika te zajednicom koja ga okružuje. Učenici savladavaju „uočavanje razlike između slike stvarnosti koju nude mediji i uspoređivanje s vlastitim viđenjem stvarnosti” te uče analizirati tekst i usporediti ga s vlastitim iskustvom, tj. primijeniti ga na vlastita iskustva (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019).

Kao glavna smjernica za učitelje Hrvatskoga jezika pri odabiru sadržaja na kraju dokumenta stoji da učitelji trebaju zajedno s knjižničarima i drugim suradnicima razvijati i primjenjivati različite strategije poučavanja, ali i učenicima usađivati znanja i vještine pravilnog učenja, stvaranja i prakticiranja komunikacijskih strategija (uključujući slušanje, čitanje, pisanje i govorenje) (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019). Isto tako, navodi se da je učitelj taj koji potiče

na aktivno sudjelovanje, razvoj kritičkog i kreativnog mišljenja te koji pomaže stvoriti osjećaj autonomije, inicijativnosti, individualnosti i identiteta.

Tako uvažavajući preporuke učitelji mogu omogućiti učeniku da bolje razlikuje bitne i istinite informacije od onih nevažnih, nauči sažeti, organizirati i tumačiti prikupljene informacije te ih konačno kritički vrednovati (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019). S ciljem kvalitetnijeg medijskog obrazovanja, učenicima je potrebno pružiti i osnove informacijske pismenosti.

3.2. Informatika

Bez informacijske pismenosti, naravno, ne može biti ni kvalitetnog medijskog opismenjavanja tijekom obrazovnog procesa. Mora se naglasiti važnost digitalnog opismenjavanja u okviru nastave Informatike kako bi se u nastavi Hrvatskoga jezika teme mogle produbiti i kvalitetno obraditi. Pod nazivom Informatika u obrazovnom sustavu podrazumijeva se, između ostalog, i “stjecanje vještina za uporabu informacijske i komunikacijske tehnologije (digitalna pismenost) kojom se oblikuju, spremaju, pretražuju i prenose različiti multimedijски sadržaji” (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018).

Kada promatramo sadržaje medijske pismenosti u cijelosti u redovnoj nastavi u osnovnim školama, tematske cjeline u okviru nastave Informatike gotovo da su uvod u medijsku pismenost i jedno od glavnih sredstava za razumijevanje medijskog okruženja. Informatika učenicima pruža alat i daje im znanje za kvalitetno i temeljito istraživanje medijskog (tj. digitalnog) prostora, dok im Hrvatski jezik omogućava razumijevanje i pruža okvire za kritičko razmišljanje o sadržaju koji tamo pronalaze.

U Kurikulu za nastavni predmet Informatika iz 2018. (NN 22/2018) navedeno je da će se učenici učenjem i poučavanjem predmeta Informatike moći „samostalno, odgovorno, učinkovito, svrhovito i primjereno koristiti digitalnom tehnologijom“ (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018) te postati informatički pismeni građani koji se mogu samostalno pripremati za život i rad u društvu koje svakodnevno koristi često promijenjive digitalne tehnologije. Također, moći će procijeniti

koje su digitalne tehnologije najprikladnije za korištenje ovisno o zadatku i problemu kojeg rješavaju te tim aktivnostima razvijati i kritičko mišljenje, kreativnost i inovativnost, odnosno razvijati računalno razmišljanje, sposobnost rješavanja problema i vještinu programiranja (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018). Konačno, učenici će biti dovoljno medijski opismenjeni da odgovorno komuniciraju i surađuju u digitalnome okruženju te da primjenjuju sigurnosne preporuke kako bi zaštitili svoju privatnost, ali i svoje zdravlje pri korištenju digitalne tehnologije u svakodnevnome životu (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018). Pritom je jedna od četiri glavne domene unutar nastave Informatike nazvana Digitalna pismenost i komunikacija koja može biti smatrana sastavnim dijelom medijskog opismenjavanja u osnovnim i srednjim školama, kao i domena Informacije i digitalna tehnologija.

Učenici tijekom nastave Informatike uče i kako tražiti, dohvaćati i vrednovati informacije iz različitih izvora jer se te vještine smatraju temeljem današnje uporabe digitalne tehnologije (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018). Učenicima se predstavljaju obrasci digitalnoga prikazivanja različitih vrsta podataka, poput brojeva, teksta, zvuka, slike i videa, a „primjenom vizualizacije i simulacije za prikazivanje pojednostavljenih modela rada računala doprinosi se razvoju apstraktnoga mišljenja” (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018).

U Kurikulu također piše da različiti programi omogućuju razvijanje socijalnih i komunikacijskih vještina, razmjenu mišljenja, iskustava i gledišta uz pojačano razvijanje tolerancije, prihvaćanja različitosti i uvažavanje tuđih stavova (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018). Upravo se zato stavlja veliki fokus na stalno usavršavanje, kritičko i kreativno korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije gdje učenici preuzimaju aktivnu ulogu u stvaranju svojih pozitivnih digitalnih tragova. Učenike se kroz treću domenu e-Društvo upoznaje s detaljima e-usluga na internetu koje postaju sastavni dio društvenog života svih Hrvata, poput e-dnevnika, e-građana ili e-zdravstva.

Od 2020. godine Informatika je izborni predmet u prvom razredu osnovne škole, stoga su predviđeni sadržaji za 70 sati godišnje od prvog razreda osnovne škole. U prvom razredu učitelji predstavljaju glavne komunikacijske kanale i predlažu prikladne medijske sadržaje, s naglaskom na važnost zaštite osobnih podataka i komuniciranja samo s poznatim osobama u sigurnom okruženju. Drugi razred predstavlja internet i njegove mogućnosti uz nadzor učitelja, a učenici imaju priliku i stvarati svoje prve medijske sadržaje. Treća godina učenja omogućava učeniku da aktivnije sudjeluje u *online* okruženju, da koristi svoja novostečena znanja u svrhu adekvatne raspodjele vremena provedenog pred ekranom te da pažljivo odabire sadržaja koje gleda i aktivnosti kojima se bavi tijekom korištenja digitalne tehnologije, kao i da štiti svoje i tuđe podatke te na vrijeme prepozna opasnost (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018). U četvrtom razredu uči se o simbolima i izvorima podataka, analiziraju se medijski sadržaji, a učenici samostalno stvaraju medijske sadržaje uz odabrane programe.

Od petog do osmog razreda Informatika u 2019. godini postaje redovni predmet u osnovnim školama. Od petog do osmog razreda učenike se informatički opismenjuje učenjem i usavršavanjem vještina poput stvaranja digitalnih radova, pohranjivanja datoteka, učenja glavnih komponenata računalnih sustava, razmjene računalnih podataka, opisivanja, uspoređivanja i pohranjivanja različitih medijskih materijala, a učenici se i pridružuju prvim *online* zajednicama i uče komunicirati kao dio njih, pa i stvaraju svoje prve internetske stranice. Važno je naglasiti da se tijekom nastave raspravlja i o postavkama privatnosti, sigurnom korištenju digitalnih tehnologija, kako prepoznati štetne i ilegalne sadržaje, te kako prepoznati elektroničko nasilje i preventivno djelovati u slučaju susreta s takvim sadržajima. Učenik aktivno sudjeluje u sprečavanju elektroničkoga nasilja i govora mržnje do osmog razreda te kroz nastavu prepoznaje i proučava interdisciplinarnu primjenu računalnoga razmišljanja analiziranjem i rješavanjem odabranih problema iz različitih područja učenja (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018).

3.3. Međupredmetna tema Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije

Međupredmetne teme su teme „općeljudskih vrijednosti i kompetencija za život u 21. stoljeću i kao takve su na poseban način svakodnevno prisutne u odgojno-obrazovnom radu cjelokupne obrazovne vertikale” (Skolazazivot.hr, 2022.). Ostvaruju se međusobnim povezivanjem odgojno-obrazovnih područja i nastavnih tema svih predmeta te kao takve nisu vezane za određeni predmet, već se odnose na šire međupredmetne ciljeve.

U sklopu Škole za život u hrvatski obrazovni sustav implementirano je sedam međupredmetnih tema: Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti, Građanski odgoj i obrazovanje, Zdravlje, Poduzetništvo, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije te Održivi razvoj. Kurikuli međupredmetnih tema razrađeni su prema zajedničkim smjernicama, a za svaku su temu organizirani po odgojno-obrazovnim ciklusima i domenama, poput kurikuluma za redovne predmete. Unutar svakog odgojno-obrazovnog ciklusa i domena navedena su odgojno-obrazovna očekivanja (Škola za život, 2022).

Međupredmetna tema Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije obuhvaća „učinkovito, primjereno, pravodobno, odgovorno i stvaralačko služenje informacijskom i komunikacijskom tehnologijom u svim predmetima, područjima i na svim razinama obrazovanja” (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019). Kroz sve nastavne predmete nastoji se implementirati objavljivanje i dijeljenje sadržaja, dodavanje vlastitih uradaka, komentara i poveznica, pretraživanje informacija i služenje raznim izvorima. Ta je tema uključena u nastavu s ciljem razvijanja istraživačkih sposobnosti i mogućnosti uspješnog pretraživanja informacija i obrade istih u svrhu stjecanja željenih saznanja, a i kritičkog promišljanja i vrednovanja dostupnih sadržaja, što je sama srž medijske pismenosti koju se želi približiti djeci kroz osnovnoškolsko obrazovanje. Glavni odgojno-obrazovni ciljevi te međupredmetne teme su omogućiti učenicima, ali i učiteljima sljedeće vještine:

„primijeniti informacijsku i komunikacijsku tehnologiju za obrazovne, radne i privatne potrebe; odgovorno, moralno i sigurno rabiti informacijsku i komunikacijsku tehnologiju; učinkovito komunicirati i surađivati u digitalnome okružju; informirano i kritički vrednovati i odabrati tehnologiju i služiti se tehnologijom primjerenom svrsi; upravljati informacijama u digitalnome okružju; stvarati i uređivati nove sadržaje te se kreativno izražavati s pomoću digitalnih medija“ (Odluka o donošenju

kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019).

Međupredmetna tema strukturirana je kroz četiri domene koje se isprepliću i nadograđuju s ciljem sustavnog razvoja opće digitalne pismenosti kod učenika, a one su: a) funkcionalna i odgovorna uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije; b) komunikacija i suradnja u digitalnome okružju; c) istraživanje i kritičko vrednovanje u digitalnome okružju te d) stvaralaštvo i inovativnost u digitalnome okružju. Za dobnu skupinu koja je fokus ovoga rada, predviđene su teme i ciljevi opisani u prva tri ciklusa ove međupredmetne teme: prvi ciklus - 1. i 2. razred osnovne škole, drugi ciklus - 3., 4. i 5. razred osnovne škole i treći ciklus - 6., 7. i 8. razred osnovne škole.

U prvom ciklusu domene Funkcionalna i odgovorna uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije učenik uz učiteljevu pomoć odabire odgovarajuću digitalnu tehnologiju za obavljanje jednostavnih zadataka te se služi odabranim (i dostupnim) uređajima i programima. Također, uči i primjenjuje pravila za odgovorno i sigurno služenje programima i uređajima, a i prepoznaje utjecaj uređaja na okoliš i ljudsko zdravlje. U drugom ciklusu učenika se potiče da sam odabere digitalnu tehnologiju koju će koristiti za uspješno obavljanje zadatka, koristi se poznatim programima, sustavima, platformama i uči kako pohranjivati i koristiti spremljene sadržaje. Cilj je i da učenik odgovorno koristi lozinke, da se ne uključuje u razgovore koji potiču diskriminaciju i mržnju te da nauči kako oblikovati svoj digitalni identitet i razvijati ga u pozitivnom smjeru (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019). Do kraja trećeg ciklusa učenik postaje samostalan; uči kako istraživati i proučavati izvore te sam pronaći one koji mu najviše odgovaraju, odlučuje koji su uređaji najprikladniji za njegove potrebe te koji je proces uspješnog rješavanja zadatka uz pomoć tehnologije (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019). Učenik aktivno sudjeluje u oblikovanju vlastitoga sigurnog digitalnog okružja; istražuje pravila korištenja programa i platformi, informira se o sigurnom načinu korištenja, kao i pravilima ponašanja u digitalnom okruženju te poštuje svoju i tuđu privatnost online. Također, cilj je da razumije utjecaj tehnologije na svakodnevni život, razumije zdravstvene rizike i zna kako zaštititi sebe i druge od elektroničkoga nasilja. „Prepoznaje znakove ovisnosti o tehnologiji i poduzima korake za sprečavanje

elektroničkoga nasilja i govora mržnje, a i traži pomoć i savjet u situaciji u kojoj se ne osjeća ugodno, kada nije siguran kako učinkovito reagirati da bi zaštitio sebe i druge” (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019).

U prvom ciklusu domene Komunikacija i suradnja u digitalnome okružju fokus je na komunikaciji i suradnji s poznatim osobama u sigurnom digitalnom okruženju uz učiteljevu pomoć kroz upoznavanje s osnovnim pravilima slanja poruka, komuniciranja s osobama koje nisu pristupne te prepoznavanju mogućnosti digitalnih aktivnosti i uspješne suradnje putem digitalnih kanala, pogotovo u obrazovne svrhe. U drugom ciklusu učenik postaje samostalniji, uči o simbolima i pravilima komunikacije u digitalnom okruženju, razumije rizike koji dovode do nerazumijevanja te uči o verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. U suradnji s drugima u digitalnom okruženju prihvaća svoju ulogu i obavlja svoje manje zadatke za dobrobit skupine, razumije kako uspješno komunicirati i timski raditi te uči primjenjivati pravila ponašanja iz stvarnoga svijeta u virtualnome okružju. U trećem ciklusu učenik dublje ulazi u analiziranje poslanih i primljenih poruka s ciljem boljeg razumijevanja komunikacije koja se događa u digitalnom okruženju; „samostalno ostvaruje kontakt s poznatim osobama u komunikacijske svrhe na društvenim mrežama i aktivno sudjeluje u razgovorima i diskusijama te razvija komunikacijske i prezentacijske vještine” (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019), te daje i traži povratnu informaciju, razmjenjuje mišljenja i stavove, sudjeluje u diskusijama, a ostvaruje i svoja prva međukulturna iskustva.

U domeni Istraživanje i kritičko vrednovanje u digitalnome okružju učenik uz učiteljevu pomoć provodi jednostavno istraživanje u svrhu rješavanja problema u digitalnome okružju već u sklopu prvog ciklusa. Uz detaljne upute i stalnu pomoć, provode se jednostavna istraživanja, analiziraju se izvori i pronalaze kvalitetne i istinite informacije. U drugom ciklusu cilj je učenike naučiti da sami isplaniraju, provedu i obrazlože rezultate svog istraživanja, ocijene uspješnost provedenog i prihvate mogućnost pogreške. Također, učenik pokazuje pravilan način uporabe pronađene informacije i njezina izvora, tj. bilježi izvore i prihvaća postojanje tuđega i svojega vlasništva nad digitalnim sadržajem. U trećem ciklusu nastavlja se razvijati samostalnost, ali i stručnost u pretraživanju izvora i uključivanju relevantnih informacija u svoja istraživanja, stoga

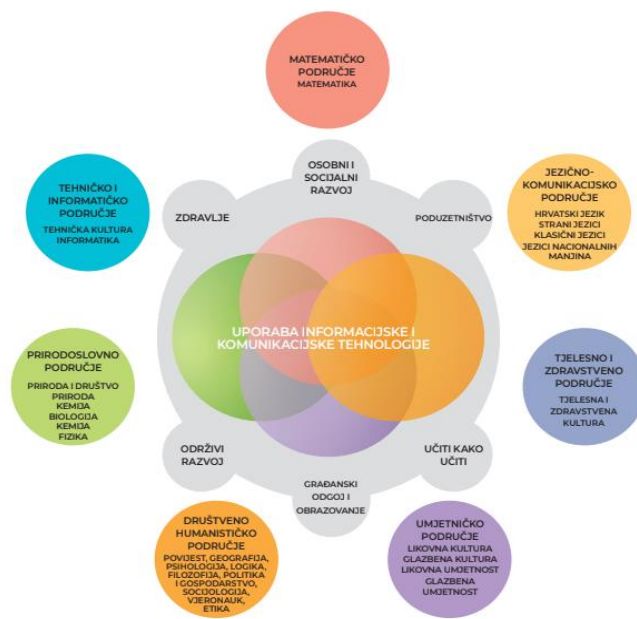
„učenik samostalno i djelotvorno provodi jednostavno pretraživanje, a uz učiteljevu pomoć složeno pretraživanje informacija u digitalnome okružju” (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019). Velik naglasak stavlja se na autorska prava i zaštitu podataka; učenika se uči kako da bilježi pronađenu informaciju, njezin izvor i datum pristupa te povezuje tu informaciju s mogućnošću njezine uporabe u dijelu rada na zadanu temu, a i da prepoznaje načine legalnoga pribavljanja, preoblikovanja, pohranjivanja i širenja pronađenih informacija.

Kroz igru i organizirano učenje, u domeni Stvaralaštvo i inovativnost u digitalnome okružju u prvom se ciklusu učenik „kreativno izražava i istražuje jednostavne metode za poticanje kreativnosti u zadanim ili novim uvjetima” (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019). Pokušava se iskazati znatiželja i mašta pri opisivanju, oblikovanju i korištenju sadržaja te se potiče na ustrajnost i inovativnost pri pronalaženju rješenja problema u digitalnom okruženju. Također, već se u prvom ciklusu ukazuje na važnost prepoznavanja oznake vlasništva djela i licencije za dijeljenje sadržaja koje treba poštovati. U drugom ciklusu učenik, uz razvijanje svih kreativnih i inovativnih digitalnih kompetencija, sam ili u suradnji s drugima preoblikuje postojeća digitalna rješenja ili stvara nove uratke i smišlja ideje. Uz to, uči razumjeti i objasniti oznake koje se odnose na zaštitu vlasništva i one koje upućuju na dopušteno dijeljenje sadržaja pod određenim uvjetima te opisati njihovu svrhu na vlastitim radovima. Učenik također razvrstava oznake vlasništva na dostupnim primjerima digitalnih sadržaja. U trećem ciklusu učenici imaju više životnog iskustva, ali i iskustva u učenju za još uspješnije rješavanje složenijih problema i pronalaženja kreativnih i inovativnih rješenja služeći se digitalnom tehnologijom. Cilj je kod učenika razviti analitički pristup problemu, stvaranju strategije za njegovo rješenje, ali i mogućnost prilagodbe i promjene tijekom njegova rješavanja, sve uz korištenje digitalnih alata i ostalih znanja stečenih u prošlim ciklusima. Svaka od ovih domena ima raspisane, uopćene ali raščlanjene, ključne sadržaje koji detaljnije pojašnjavanju što sve učitelji mogu uključiti u svoju nastavu kako bi približili informacijske i komunikacijske tehnologije svojim učenicima. Oni sežu od stvaranja profila na društvenim medijima te odgovorno i sigurno služenje digitalnim alatima do mrežnih edukacija i istraživačkih procesa koji se mogu ostvarivati *online* (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za

osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019). Ova je međupredmetna tema izuzetno važna, pogotovo danas kada je tehnologija osnovni i svakodnevni dio života djece i mladih; kao što je i navedeno u kurikulumu:

„Interes djece i mladih za rad s informacijskom i komunikacijskom tehnologijom u obrazovnome sustavu treba usmjeriti i iskoristiti za razvijanje kompetencija definiranih kurikulumom“ (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019), dakle potrebno je stalnom i konstruktivnom suradnjom razvijati njihove digitalne komunikacijske vještine, sposobnost analize i kritičkog razmišljanja te im omogućiti daljni osobni razvoj tijekom samostalnog korištenja digitalnih tehnologija. Tehnologija je u tom procesu izrazito ili manje važna jer komuniciramo i surađujemo s osobama koje su nam u blizini i koje dijele naš fizički prostor, ali i s onima koje su daleko, a do kojih pristup imamo upravo zahvaljujući toj tehnologiji *online* (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019).

Ona se provlači kroz sve predmete i planirana je tako da je uključena u cjelokupnu nastavu, kao što je prikazano na slici:

SLIKA 2. Mjesto međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije u cjelokupnome kurikulumu

Slika 1. Mjesto međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije u cjelokupnome kurikulumu (Izvor: Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019)

U kurikulumu je detaljno raspisana i uloga učitelja u procesu implementacije i kvalitetnog prijenosa znanja i vještina koje su predviđene ovom međupredmetnom temom; „učitelj svojim strukturiranim i interaktivnim vođenjem učenika kroz proces učenja te upućivanjem na učinkovitost primjerenih strategija učenja može uvelike pomoći učenicima u razvoju vještina samoregulacije” (Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019). Važna je i povratna informacija koju učenik dobiva od učitelja, koja služi i kao ohrabrenje za daljnji razvoj vlastitih digitalnih kompetencija. Glavni je cilj pomoći odrediti ciljeve učenja kako bi se učenike usmjerilo i kako bi im se olakšao proces samostalnoga učenja s pomoću tehnologije.

Svi su ovi odgojno-obrazovni ishodi osmišljeni s ciljem kvalitetnog medijskog obrazovanja te ostvarivanja što višeg stupnja medijske pismenosti kod osnovnoškolaca, a koliko su oni izvedivi u samoj nastavi te u kolikom se obujmu ostvaruju, jedno je od pitanja za sudionice istraživanja koje je opisano u sljedećem odjeljku rada.

4. Zadovoljstvo učitelja Hrvatskog jezika i knjižničara sadržajima medijske pismenosti u osnovnim školama

Cilj istraživanja ovog rada jest kvalitativnom metodom polustrukturiranog dubinskog intervjua procijeniti zadovoljstvo učitelja Hrvatskog jezika i knjižničara sadržajima medijske pismenosti, pružiti uvid u prednosti i mane trenutnog kurikula za osnovne škole u području Hrvatskog jezika (programskog područja Kultura i mediji) i izvannastavnih aktivnosti, te istražiti potrebe uvođenja dodatnih sadržaja iz područja medijske pismenosti u osnovne škole ispitujući upravo želje i potrebe učitelja i knjižničara.

Marcel Meler (2005) definira dubinski intervju kao nestrukturirani individualni razgovor s ispitanikom u kojem ispitivač potiče razgovor o određenoj temi, tj. predmetu istraživanja koji se obrađuje. Dubinski intervju time omogućuje poticanje niza misli, stavova, asocijacija i osjećaja. Tri tipa dubinskog intervjua su nestrukturirani intervju, polustrukturirani intervju te strukturirani intervju. Polustrukturirani intervju omogućava ispitivaču da postavlja unaprijed određena pitanja, ali redoslijed pitanja i potpitanja otvoren je za prilagodbu, ovisno o odgovorima ispitanika i tijekom

razgovora. Metoda polustrukturiranoga dubinskog intervjua je kvalitativna metoda koja je pogodna za istraživanja kojima se žele utvrditi mišljenja i stavovi ispitanika (Boyce, Neale, 2006, 3) te je korištena za procjenu zadovoljstva ispitanika u ovom radu. Polustrukturirani intervjui zadržava „donekle prirodnu i nenamještenu atmosferu, ali je ipak sam intervjui vođen od strane istraživača“ (Bognar, 2000). Vođenje je fleksibilno, a ispitivač će se ubacivati u razgovor samo kad on skrene sa željene teme ili kad želi razgovor usmjeriti na probleme o kojima nije bilo govora. Za polustrukturirani intervjui ispitivač ima osnovne natuknice u kojima su naznačene osnovne teme o kojima će se voditi razgovor (Bognar, 2000). Za potrebe ovog istraživanja pripremljeno je osam glavnih tema na temelju kojih su oblikovana pitanja postavljena ispitanicima.

Sa šest ispitanica, tri učiteljice Hrvatskog jezika te tri knjižničarke koje rade u osnovnim školama, provedeni su jednosatni intervjui putem platforme Zoom tijekom kojih im je postavljeno desetak pitanja o medijskoj pismenosti, sadržajima i alatima koje koriste u nastavi te njihovim mišljenjima o trenutnom kurikulumu. U razgovoru s njima, raspravljene su aktivnosti koje provode u nastavi, a da su vezane za medijsku pismenost, opisane su reakcije učenika na teme i sadržaje, navedeni su i definirani konkretni sadržaji i aktivnosti koje su predviđene kurikulumom, kao i odgojno-obrazovni ciljevi koji su postavljeni 2019. godine. Na kraju intervjua analizirani su prednosti i nedostaci kulture i medija kao jedne od predmetnih sastavnica Hrvatskoga jezika, tj. ispitana je potreba za stvaranjem posebnog predmeta ili izvannastavne aktivnosti posvećene isključivo medijskom obrazovanju.

Postavljena pitanja navedena su u prilogima uz dodatna potpitanja koja su se tijekom intervjua nametnula kao logičan slijed odgovora ispitanica. Popis svih učiteljica koje su sudjelovale u istraživanju i spomenuta pitanja polustrukturiranoga dubinskog intervjua nalaze se na kraju rada, a svi su intervjui snimani i diktafonom te potom transkribirani uz suglasnost svih sudionica istraživanja.

4.1. Rezultati istraživanja – učitelji Hrvatskoga jezika

Kao one koje u nastavi predaju sadržaje koji su dio predmetnog područja Kultura i mediji u kurikulumu za predmet Hrvatskog jezika, a i s obzirom da su u nastavi Hrvatskoga jezika često uključeni sadržaji predviđeni međupredmetnom temom Upotreba informacijske i komunikacijske

tehnologije, učiteljice Hrvatskog jezika glavne su ispitanice u istraživanju ovoga rada. U nastavku rada slijede razmišljanja učiteljica o prednostima i nedostacima programa kulture i medija u višim razredima osnovne škole, te njihove ocjene ishoda predviđenih kurikulumom, raznolikosti, dostupnosti i učinkovitosti sadržaja kulture i medija, kao i procjena vlastitih kompetencija za predavanje sadržaja medijske pismenosti.

- ***Zadovoljstvo postojećim programom kulture i medija u svojoj školi***

Ispitanice se prvenstveno osvrću na zadovoljstvo učenika te ocjenjuju na koje sadržaje u programu učenici najbolje reaguju: „Filmovi, pravila uljudne komunikacije i igre. Kad na temelju pročitane knjige za lekturu moraju raditi medijske sadržaje; tipa radijske emisije, intervju, kratke filmove i videoe; to im je najdraže i to je ono što u posljednje vrijeme najbolje funkcionira.“ (NHJ1) Navode da djeca vole kreativne zadatke, analiziranje oglasa, izradu stripova, stvaranje kratkih filmova, videa, radijskih emisija i simulacije novinarskih redakcija. Ipak, za sve te aktivnosti nema prostora u kurikulumu te gotovo nijedna nije direktno predviđena novim kurikulumom. „Nijedan program ne smatram lošim, pa tako ni ovaj kurikulum ne smatram lošim – dobar je temelj na kojem treba raditi i nadograditi ga. Nakon tri godine 5. razreda po novom programu već znamo propuste i manjkavosti pa to sad treba popuniti, popraviti i nadoknaditi“ (NHJ1). Ispitanica se nadovezuje i informacijom da osmi razredi po prvi puta rade po novom kurikulumu te da postoji mogućnost neravnomjernog razvoja kurikula, odnosno da je svaki program potrebno implementirati u nastavu kako bi se provjerila njegova učinkovitost te procijenile njegove manjkavosti.

Ono što prema iskazima ispitanica nedostaje u kurikulumu, a potrebno je za kvalitetnu pripremu nastave i planiranje medijskih sadržaja na kojima će se raditi, jest određeno pojmovlje i teorijski uvod u gradivo: „Nigdje eksplicitno nije navedeno da trebamo učiti o teoriji filma, filmskim obilježjima, kadrovima i tehničkim značajkama filma, no piše da učenik treba biti u mogućnosti raščlaniti film“ (NHJ2). Smatraju, dakle, da mnogo osnovnih pojmova nedostaje i da teorijski dio koji prethodi praktičnim zadacima više nije u fokusu. Ispitanice kažu da često uče osnovne pojmove i većinu vremena na satu provedu učeći i objašnjavajući teoriju, kako bi se kasnije vratile na interaktivne zadatke koji obuhvaćaju navedene ishode: „Kritičko razmišljanje najviša je kognitivna razina, no da bi se do nje došlo, moramo imati osnove“ (NHJ2).

Ipak, s obzirom na navedene ishode u dijelu kurikula Kultura i mediji, učitelji imaju veliku kreativnu slobodu u osmišljavanju sadržaja i aktivnosti koje mogu raditi s učenicima, stoga su sve ispitanice zadovoljne kulturom i medijima u svojoj školi – jer su upravo one te koje osmišljavaju konkretne aktivnosti i provode ih s učenicima.

- ***Ocjena dijela kurikula Kultura i mediji nakon dvogodišnjeg izvođenja u nastavi***

Ishodi u dijelu kurikula Kultura i mediji prvenstveno su okarakterizirani kao općeniti, slobodni i fluidni. Za razliku od drugih dijelova kurikula Hrvatskoga jezika, ovaj je dio „teško hijerarhijom spustiti na aktivnosti te shvatiti koje su aktivnosti najbolje da se dođe do tih ishoda“ (NHJ2). Ispitanice su iskazale nezadovoljstvo nedostatkom ključnih pojmova u novom kurikulu koji su bili, kako navode, izvrsna smjernica za mlade učitelje, ali i za bolje razumijevanje sadržaja i nove ideje u svakodnevnoj nastavi onih iskusnijih: „Ishodi su dosta opširni i malo neodređeni, i kao takvi teški za ocijeniti – dosta ih počinje s 'uočiti'; dakle učenik nešto ili uočava ili ne uočava, ne može se iz toga ništa izdvojiti i nema prilike da se preradi informacija“ (NHJ1).

Za same ishode kažu da su „opisani, a trebali bi biti popisani i definirani“ (NHJ1) te smatraju da bi, da su sada nove učiteljice bez radnog iskustva, bez ključnih pojmova teško shvatile koji je njihov zadatak u nastavi i što zapravo trebaju sadržajno osmisliti i pripremiti za nastavu. „Nigdje se zapravo ne spominje pojam 'medijske pismenosti' kojeg bi svakako trebali imati. Od poštivanja autorskih prava, prepoznavanja lažnih vijesti, kada dobiješ medijski tekst da ga znaš prepoznati i analizirati, i na kraju do stvaranja sadržaja“ (NHJ1).

Ispitanice u ishodima vide i nedostatak novih medija, tj. u kurikulu primjećuju preveliki fokus na tisak, odnosno novine i časopise: „Petom razredu je cijeli jedan ishod vezan na tisak, a tisak najmanje znaju. Kultura čitanja – toga više nema. Vrlo često im ja prvi put predstavim strip u razredu pa ga gledaju i traže izražajna sredstva i slično. U cijelom petom razredu samo troje kaže da roditelji čitaju novine“ (NHJ1). „Sigurnost na internetu, sigurna upotreba društvenih mreža i slično, to su teme koje su djeci sada potrebne, kada samostalno više sati dnevno provode upravo na tim platformama“ (NHJ2). No, preispituje se i sama potreba za učenjem o tradicionalnim medijima: „Ako ih želim naučiti gdje je naslovnica, gdje naslov, moram im fizički pokazati, a zapravo ne vidim svrhu toga jer se novine ne kupuju. Treba ih učiti ono što je aktualno u njihovim

životima“ (NHJ1). Ispitanica spominje medijske portale i detaljnije učenje o internetu kao medijskom sredstvu koje je najkorištenije u njihovim obiteljima i okolini. No, druga ispitanica kaže: „Dobro je da su došli novi mediji, važno je poznavati digitalne alate, ali neki klasični mediji su i dalje relevantni, stoga je potrebna bolja ravnoteža“ (NHJ2).

- ***Učinkovitost medijskog opismenjavanja u školi***

Ispitanicama je postavljeno pitanje o poklapanju ishoda u kurikulumu s trenutnim znanjem i razinom medijske pismenosti koju su primjetile u svojim razredima te koliko se ishodi i sadržaji mogu uskladiti sa znanjem i iskustvima koje učenici dobivaju izvan škole, kada sami uče o medijima i internetu. „Testirala sam to na filmu Sindrom 17 – pustim ga i pitam je li to istina, na što svi odgovaraju da jest. Tek kada počnu provjeravati činjenice shvate; vrlo rijetko naletimo na nekoga tko samoinicijativno kaže da to ipak ne može biti istina“ (NHJ1). Film Sindrom 17 kratkometražni je dokumentarni film koji traje nešto manje od 12 minuta i govori o neobičnom fenomenu jednoga sela na sjeveru Hrvatske gdje se od 1903. godine, nakon erupcije vulkana, svi stanovnici sela rađaju na isti dan, 17. listopada (Ciboci, Kanižaj, Labaš, 2018). Naravno, radi se o fiktivnoj priči tj. filmu koji za cilj ima prikazati koliko je lako, uz produkciju i dovoljno uvjeravanja, lažnu vijest naoko prikazati kao činjenicu.

Sve aktivnosti koje se provode u sklopu Kulture i medija ispitanice smatraju izuzetno uspješnim. Radi se o aktivnostima koje ovise o volji i kreativnosti samih učitelja, ali i o responzivnosti i sposobnostima učenika: „Djeca pozitivno reagiraju i spremna su na diskusiju, iako samostalni rad ponekad pati“ (NHJ3). Isto tako, upravo te kreativne aktivnosti poput osmišljavanja i stvaranja medijskih sadržaja, navode ispitanice, više nisu „prirodne“ učenicima te ih se oni u svoje slobodno vrijeme neće sjetiti. Samostalno učenje o medijima sve je rjeđe jer je na internetu vrlo lako postati pasivnim promatračem i konzumentom sadržaja bez analize i kritičkog promišljanja. Jedna ispitanica učinkovitost svojih aktivnosti provjerava javnim raspravama na nastavi, kada se komentiraju medijski uradci i rješenja zadataka i kada se „prokomentira sve što je dobro, a onda si međusobno daju savjete što je trebalo popraviti – upravo kada ponove zadatak i kada vidim napredak, znam da su naučili i zapamtili“ (NHJ1).

Ispitanice navode da učenici često imaju veliko medijsko predznanje, ali ne znaju ili zaboravljaju pojmove i samu svrhu određenih sadržaja. „Djeca su u tom pogledu konzumenti – ne istražuju puno, već konzumiraju te sadržaje“ (NHJ2) i razvijaju svoje mišljenje o tim sadržajima, no mišljenje koje je često površno i stvoreno bez dubinskog razumijevanja sadržaja. TikTok promatraju kao zabavnu društvenu mrežu, ne shvaćajući edukativni potencijal i veliki utjecaj koji on kao platforma ima na milijune medijskih korisnika. Ispitanice spominju i utjecaj drugih izvora na medijsko opismenjavanje: „Ako nešto neki YouTuber kaže, onda je to tako. I to kreće od najmlađih“ (NHJ1). Uključivanje YouTubea i ostalih društvenih mreža u nastavu i praktično učenje imalo bi stoga svoje određene prednosti i svrhu približavanja važnih tema učenicima i lakše i kvalitetnije učenje novih generacija.

Također, ispitanice primjećuju problem razlikovanja javnog od privatnog kada su pitanju najnovije generacije: „Bez obzira na stalno podsjećanje i učenje, djeca imaju vrlo tanke granice između privatnog i javnog, no o takvim stvarima nije ni predviđeno da ih učimo“ (NHJ2). Ispitanice primjećuju da mnogo tema za koje nema prostora ni vremena u nastavi s djecom mogu obraditi roditelji. No, ispitanice ne smatraju da roditelji čine dovoljno kada je u pitanju edukacija o medijima i medijsko opismenjavanje. „Roditelji prvenstveno ne provjeravaju koje im aplikacije i društvene mreže djeca koriste, niti ih uče o opasnostima i situacijama u koje se upuštaju samim time što su dio neke online zajednice niti ih ograničavaju“ (NHJ2), što smanjuje učinkovitost školskih aktivnosti i napora učitelja da medijski opismenjuju svoje učenike.

- ***Zadovoljstvo materijalima u području kulture i medija te sadržajima medijske pismenosti u udžbenicima hrvatskog jezika***

Djeca preferiraju sadržaje u sklopu dijela kurikula Kultura i mediji, tj. sadržaja koji razvijaju medijsku pismenost nad ostalim sadržajima u nastavi Hrvatskog jezika. Sami tekstovi, materijali, reklame i filmovi izvor su kvalitetnih rasprava, te potiču aktivnost učenika češće od gramatike i književnosti: „Izvrсна stvar novog kurikula je da je popularna kultura dobila svoje pravo mjesto i ona je izvor promjene i veće zainteresiranosti učenika koji to zaista vole“ (NHJ2).

Priprema samih sadržaja ispitanicama je bila komplicirana zbog općenitosti odgojno-obrazovnih ishoda po kojima su napravljeni: „Kao jedna od autorica čitanke, i znajući da smo morali sve ishode uključiti u čitanke, malo smo se namučili da razumijemo što su nam htjeli reći ishodima koje su napisali“ (NHJ1) te nastavlja „mislim da smo na kraju bili uspješni i da su sada zaista kvalitetni sadržaji u udžbenicima, ali oni se mogu pronaći i na portalima medijske pismenosti“ (NHJ1). Ipak, potvrđuje da ishodi trebaju opsežnu i detaljnu doradu kako bi se bolje uklapali u samu nastavu ili kako bi učenje, ali i predavanje uz trenutne udžbenike, bilo lakše.

Ispitanice prate kurikulum i koriste dostupne sadržaje u udžbenicima, ali se služe i mnogim dodatnim materijalima koje su pronašle i sačuvale istražujući materijale za nastavu.

- ***Dodatni sadržaji medijske pismenosti u nastavi***

Što se tiče samih sadržaja u učionici (tekstova, pjesama, oglasa, videa, filmova i sl.) ispitanice potvrđuju da često moraju biti kreativne i samoinicijativne te same pronalaziti nove izvore, dodatne sadržaje i stvarati zadatke koji su multidisciplinarni. Stranicu medijskapismenost.hr i inicijative poput „Dana sigurnijeg interneta“ ocjenjuju kao izrazito kvalitetnima i preporučenima u njihovoj poslovnoj zajednici za pronalaženje inspiracije pri planiranju nastave i traženju dodatnih materijala za obradu s učenicima.

Ispitanice spominju i školske izlete koji su, uz sugestiju učitelja Hrvatskog jezika, izvrstan alat za obradu i dublje razumijevanje nekih važnih tema za medijsku pismenost, no osvrću se i na pandemiju uzrokovanu virusom Covid-19 koja je od 2020. godine ograničila i osiromašila mogućnosti za dodatne sadržaje predviđene ishodima u trenutnom kurikulumu iz 2019. godine: „Kazališta i muzeji su uvijek super ideja, ali sve što je dosada bilo, bilo je virtualno - a to je ništa“ (NHJ1). Jedna od ispitanica veliku vrijednost pridaje i vanjskim suradnicima, institucijama i udrugama koje dolaze održavati predavanja i edukacije: „Zavod za javno zdravstvo i policija provode programe o sigurnosti na internetu i ovisnosti o videoigrama“ (NHJ2). Druga kaže da su i posjeti institucijama, medijskim kućama, kazalištima, muzejima i udrugama izvrstan način za učenje osnova medijske pismenosti, no isti ti posjeti u posljednjih dvije godine nisu bili mogući.

- ***Vrijeme posvećeno medijskoj pismenosti u nastavi***

Osim što smatraju da predmet Hrvatski jezik općenito ima premalo sati, ispitanice potvrđuju da za medijsku pismenost nema dovoljno vremena: „Medijska kultura je uvijek uključena, ali su zahtjevi i ishodi na svim područjima širi, teži i kompliciraniji što tjera učitelje na prioretiziranje i izbacivanje određenih sadržaja“ (NHJ3). Ispitanice iskazuju da u praktičnoj nastavi nemaju dovoljno vremena za obradu svih tema koje smatraju potrebnima, te čak da ponekad druge teme u Hrvatskom jeziku postaju prioritet: „Postotak zastupljenosti koji ima područje Kulture i medija u odnosu na broj sati drugih područja jednostavno nije dovoljan – broj ishoda bude jednak kada imamo pet sati tjedno i četiri sata tjedno, tako da se često druge stvari rade nauštrb medijske kulture“ (NHJ2).

U sklopu nastave Hrvatskog jezika, navode ispitanice, ima mnogo prilika i potencijala za kvalitetni rad, no premalo vremena: „Dramska, novinarska, filmska, glagoljaška grupa – ne možemo se jednako posvetiti svim poljima“ (NHJ1). Vrijeme za obradu sadržaja medijske kulture smatraju svedenim na minimum: „Dva sata mjesečno, a ponekad ni to, za medijsku kulturu. Ako želimo pogledati film i kvalitetno ga analizirati, pet školskih sati odlazi samo na to“ (NHJ1). Jedna ispitanica stavlja velik naglasak na samostalni rad, za koji također potvrđuje da više nije moguće jer u praktičnoj nastavi za to nema vremena, bez obzira na to što smatra da je „važno omogućiti učenicima vrijeme i prostor za vježbu i samostalno razumijevanje“ (NHJ3).

Jedna ispitanica ipak potvrđuje da drugi predmeti i međupredmetne teme pomažu u stvaranju određene „ravnoteže“ kada je u pitanju vremenska ravnopravnost tema: „Ima tih sadržaja na Informatici, ali malo – tamo ih uče teoriju. Primjerice, ostavljanje digitalnih tragova povlači za sobom i provjeru istinitosti informacija“ (NHJ1). Drugi predmeti također podrazumijevaju korištenje digitalnih alata koji utječu na razinu medijske pismenosti pa tako ispitanice spominju i gledanje filmova na satu vjeronauku, korištenje digitalnih interaktivnih mapa na satu geografije, učenje o razvoju medija na satu povijesti i slično.

Također, ispitanice se osvrću na pozitivan ishod *online* nastave koja je postala redovita pojava od početka pandemije u 2020. godini: „Što se vremena za medijsku kulturu tiče, čak ga je više nego što je to bilo prije jer se radi o lakšim sadržajima za samostalnu obradu. Kada smo bili u hibridnom obliku nastave, sve smo teže nastavne jedinice pokušavali raditi uživo, a medijsku pismenost i slično smo radili *online*“ (NH1). Gotovo svi su predmeti od 2020. godine do 2022.

godine, u *online* ili hibridnom obliku nastave, svakodnevno zahtjevali upotrebu digitalnih alata i medijskih sadržaja, što je svakako imalo pozitivan utjecaj na razinu informacijske i medijske pismenosti kod djece.

- ***Zadovoljstvo opremom dostupnom za rad i učenje u području medijske pismenosti***

Za uspješan rad u području medijske pismenosti dovoljno je imati mobitel, no djeci, kao i učiteljima, svakako su korisni dodatni alati – brza internetska veza, laptopi i tableti za lak pristup *online* platformama. Škole svih ispitanica imaju projektore, računala i dobru internetsku vezu, tj. mogućnost prikazivanja digitalnog sadržaja učenicima u realnom vremenu. No, jedan od čestih problema u provedbi nastave, pogotovo u *online* obliku, upravo su različite mogućnosti učenika kod kuće tj. demografske i ekonomske odrednice samih učenika: „Nama mnoga okolna sela i manja mjesta nemaju dobar internet. Nismo se mogli spajati, kako da održavamo virtualna predavanja i dajemo virtualne zadatke za domaću zadaću?“ (NHJ1).

Tijekom pandemije u 2020. godini, učenicima u hrvatskim školama podijeljeni su tableti za lakši virtualni rad s kojima je jedna ispitanica zadovoljna, dok druga naglašava: „Tableti su problematična tema jer se često kvare i nisu baš kvalitetni, ali imamo njih i interaktivne ekrane u svakoj učionici, uz službene laptope za sve djelatnike škole.“ (NHJ2). Treća potvrđuje i kaže da se tableti „često gase ili ne mogu ni upaliti, tako da su više problem nego koristan alat“ (NHJ3). Sudionice kažu da opremu svakodnevno koriste u nastavi kao tehnička pomagala u većini nastave, no najviše pri obrađivanju tema iz područja kulture i medija.

- ***Zadovoljstvo promjenama u kurikulumu Hrvatskog jezika u odnosu na stari kurikulum***

Ispitanice potvrđuju da im je u pripremi sadržaja za medijsko opismenjavanje bilo lakše kada su radile po starom kurikulumu i starim ishodima: „Na temelju starih ishoda i ključnih pojmova se može iz njihovih sadašnjih opisnih rečenica iščitati, aha, to bismo mogli ovako predstaviti“ (NHJ1). Stari kurikulum imao je programske sadržaje kulture i medija s kojim su iskusnije učiteljice upoznate, pa to iskustvo koriste u radu s trenutnim kurikulumom. Jedna potvrđuje da „u svom radu zapravo ne vidi neke razlike“ (NHJ2), tj. da nije promijenila srž svoje nastave, već možda stavila naglasak na neki novi medij ili novu platformu. Druga ipak kaže da, s obzirom na 36 godina radnog staža i sadržaj

na koji je navikla, „puno mi više truda i vremena treba da se digitalni sadržaje uklope u nastavu jer nisam digitalno spretna“ (NHJ3).

Dio koji ispitanice smatraju izostavljenim u odnosu na stari kurikulum jesu osnovni pojmovi i teorijsko znanje koje prethodi praktičnom radu i interpretaciji: „Važan je odnos učenika prema onome što gledaju, čitaju i koriste, ali da biste došli do faze interpretacije, učenicima je važno dati nešto za što se mogu 'uhvatiti'“ (NHJ2), dakle, znanje o medijima, povijesti i značenju medija, sigurnosti na internetu, vrstama tekstova, društvenim mrežama i sl. Struktura i logički slijed samog gradiva, tvrdi jedna od ispitanica, izgubio se i nadomjestio razgovorom, općenitim medijskim temama i raspravama koje mogu, ali i ne moraju, biti uspješne u nastavi i pojačati razinu medijske pismenosti u jednom razredu.

Ispitanice potvrđuju bolju povezanost s ostalim kurikulumima i sinergiju Hrvatskoga jezika s međupredmetnim temama, ali i priznaju potrebu za nadogradnjom: „Zbog izostanka nekih važnih tema u Hrvatskom jeziku smatram kurikulum nedostatnim ovdje, a tih sadržaja ima puno u drugim kurikulumima, samo što bi trebale biti bolje povezane“ (NHJ1). Bez obzira na promjene u kurikulumu, aktivnosti i sadržaji moraju se konstantno razvijati i nadograđivati, jer kako kaže jedna ispitanica: „nastavu uvijek treba i prilagoditi dječjim interesima i usmjeravati ih ka novim potencijalnim interesima, bez obzira na želje nastavnika ili natuknice u dokumentima“ (NHJ3).

- ***Stavovi prema stvaranju izbornog predmeta medijske kulture***

Ispitanice smatraju da kurikulum treba mijenjati i nadograditi bez obzira na potencijal izbornog predmeta ili izvannastavne aktivnosti kulture i medija, ali i da je poseban predmet posvećen medijskom obrazovanju važna tema za raspravu. „Predmet posvećen medijskom opismenjavanju je odlična ideja, rasteretio bi se Hrvatski jezik i omogućilo se dubinsko istraživanje tema“ (NHJ3). Slažu se da stvaranje izbornog predmeta nije trajno rješenje jer „izborni predmet neće opismeniti sve, nego manji dio učenika koji taj predmet upišu, a iz razloga što ih ta tema otprije zanima i koji ionako žele znati više“ (NHJ1). Isto tako, ne bi podržavale stvaranje takvog predmeta ako bi ono uključivalo uklanjanje sadržaja medijske pismenosti iz predmeta Hrvatskog jezika upravo radi osnovnih digitalnih vještina i medijskih znanja koja moraju biti dostupna svakom učeniku.

Također navode veliki broj izvannastavnih aktivnosti koje već u sebi imaju neki oblik kulture i medija i već godinama djecu medijski opismenjuju; dramske skupine, novinarske skupine, filmske i fotografske skupine. Nedostatak tih aktivnosti je što nisu predmet, pa „nemaju kurikulum koji obuhvaća neko gradivo, nema status i standarde koji su primjenjivi na sve škole“ (NHJ1). Postavljeno je i pitanje učinkovitosti takvog predmeta u kurikulumu jer ispitanice tvrde da bi djeca, na poticaj svojih vršnjaka, ali i roditelja, možda odabrala neki drugi predmet poput stranih jezika ili Informatike s ciljem rasterećivanja školskog rasporeda: „Izborni predmet znači da netko na njega može ili ne mora ići, a zapravo se radi o odabiru između različitih predmeta – svi idu na izborne predmete, ali ne idu svi na sve“ (NHJ2).

Kao ideje i smjernice za stvaranje takvog predmeta i sadržaje koje bi uključivao, ispitanice navode sljedeće: konkretnije određeni ishodi i konkretnije smjernice za ocijenjivanje, vraćanje ključnih pojmova za lakše planiranje nastave i pronalazak sadržaja, uključivanje tema poput autorskih prava, zaštite privatnosti na internetu, prepoznavanje lažnih vijesti i učenja o pravilnom korištenju društvenih medija.

- ***Samoprocjena vlastitih kompetencija te potreba za samousavršavanjem***

Na pitanje smatraju li se kompetentnima za predstavljanje svih tih sadržaja učenicima različitih razreda, odgovaraju različito s obzirom na zajednicu u kojoj žive i rade, ali i na vlastitu dob, radni staž i dosadašnju razinu samousavršavanja.

„Trenutno se osjećam sposobno, ali za to je trebalo rada i rada, puno stručnog usavršavanja i kontinuiranog učenja“ (NHJ1). S obzirom na svoje dosadašnje znanje i iskustvo, sve se ispitanice osjećaju sposobnima i spremnima za predavanje takvih sadržaja te za potencijalni predmet posvećen medijskoj pismenosti i razvoju digitalnih kompetencija, ali sve i ponavljaju kako bi voljele priliku za dodatno učenje i samousavršavanje. Jedna naglašava: „profesori Hrvatskog jezika nisu do kraja kompetentni, ali su trenutno najkompetentniji s obzirom na ostale struke“ (NHJ3). Navodi kako joj nedostaje digitalnih kompetencija s obzirom na dob i radne navike, no što se tiče medijske pismenosti, prezentiranja, analiziranja i kritičkog razmišljanja, smatra učitelje Hrvatskog jezika pravim osobama za prijenos znanja i vještina. Sve ispitanice potvrđuju važnost samousavršavanja i iskazuju želju za edukacijama i dodatnim predavanjima, pogotovo u području

medijske pismenosti. Tek u posljednjih desetak godina razvijaju se edukacije i projekti koji omogućavaju učiteljima da steknu dodatna znanja u području kulture i medija.

Na pitanje gdje je najbolje usavršavati se i učiti o medijskoj kulturi, jedna ispitanica odgovara: „Lovimo županijska vijeća, predavanja, pogotovo sada kada su virtualna i lako dostupna. Dosta toga sam prošla i na edukaciji Društvo Naša Djeca jer bismo imali dvodnevne radionice na kojima se prođe puno sadržaja, a kasnije se to prolazi s djecom kroz projekte u razredima“ (NHJ1).

U obrazovanju učitelja Hrvatskog jezika i ostalih učitelja važnu ulogu ima nekoliko institucija, a ispitanice navode one za koje smatraju da su ključne pri pripremi učitelja za učenje i rad u području medijske pismenosti: „Većina učitelja Hrvatskog jezika završava Filozofski fakultet, gdje mi od medijske kulture nemamo ništa. Dođeš u školu i na temelju ovog kurikula shvatiš što trebaš raditi. Ako traže od nas da to predajemo, prva bi edukacija trebala biti na fakultetu“ (NHJ1). Ovaj nedostatak smjera Kroatistike na Filozofskom fakultetu potvrđuju i ostale ispitanice, ali spominju predmete poput Filmske umjetnosti, koji mogu biti korisni u praktičnom radu vezanom uz medijsku pismenost.

Spominju i Agenciju za odgoj i obrazovanje te Ministarstvo znanosti i obrazovanja kao one institucije koje imaju priliku pripremati edukacije i projekte za samousavršavanje koji bi nadoknadili trenutni nedostatak znanja i iskustva učitelja u području medijskog obrazovanja. Agencija za odgoj i obrazovanje organizira stručne skupove vezane uz medijsku pismenost koji „su imali zaista kvalitetne i dobre predavače i izvrstan sadržaj pa se mnogo toga moglo naučiti“ (NHJ2). Na takvim predavanjima i stručnim skupovima učitelji razmjenjuju iskustva, razrađuju sadržaje, predstavljaju svoje ideje i potencijalne zadatke kako bi obogatili nastavu i sadržaj koji predaju. Kao potencijalne partnere ovim institucijama ispitanice navode CARNET, Društvo Naša Djeca, Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu te vanjske suradnike poput profesora komunikologije i novinarstva: „Kad bi se oni svi povezali s ostalim institucijama, od HRT-a nadalje, funkcioniralo bi bolje. U drugim zemljama, to je potpuno normalno da se uz nastavu ide na državne televizije i radija“ (NHJ1). Sadržaji koje individualno odabiru u svrhu samousavršavanja su predavanja i webinar predavača i profesora koji djeluju unutar udruga civilnog društva poput Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu: „Mislim da mnogima zaista

pomažu predavanja profesora Igora Kanižaja i Lane Ciboci, njihova su mi predavanja ostala u sjećanju kao izrazito korisna“ (NHJ3).

Sve ispitanice naglašavaju da je samousavršavanje bilo njihov vlastiti izbor i da nikako nije potreba ili zahtjev od poslodavca. Upravo zbog toga, kao glavnu pretpostavku za samousavršavanje navode karakterne odrednice i vlastitu motivaciju: „Uvijek sam bila sklona istraživanju i eksperimentiranju u nastavi, no to ovisi od čovjeka do čovjeka“ (NHJ1).

Rezultati prvog dijela istraživanja donose saznanja o mišljenjima učiteljica Hrvatskog jezika o sadržajima medijske pismenosti, nedostacima novih odgojno-obrazovnih ishoda te nedostatka vremena za kvalitetnu obradu materijala kulture i medija. Ispitanice iskazuju i svoje stavove prema stvaranju posebnog predmeta posvećenog isključivo medijskom obrazovanju, a donose i procjenu vlastitih kompetencija i kompetencija drugih učitelja Hrvatskog jezika s obzirom na dob, radni staž i samousavršavanje. Neke od tih mišljenja potvrđuju i knjižničarke uključene u istraživanje čiji su rezultati predstavljeni u nastavku rada.

4.2. Rezultati istraživanja – knjižničari

Knjižničari su oni koji često u redovnoj nastavi, ali i na izvannastavnim aktivnostima poput novinarskih, filmskih i medijskih grupa, rade na medijskom opismenjavanju učenika i predaju sadržaje iz područja medijskog obrazovanja. Iz tog su razloga i knjižničarke koje rade u osnovnim školama ispitanice u istraživanju ovoga rada. U nastavku rada opisana su razmišljanja knjižničarki o stanju medijske pismenosti u svojim školama, prednostima i nedostacima medijskog obrazovanja u nižim i višim razredima osnovne škole, te njihovo zadovoljstvo ishodima predviđenih kurikulumom, kao i opis aktivnosti i sadržaja koje koriste u nastavi ili u sklopu izvannastavnih aktivnosti.

- ***Zadovoljstvo postojećim programom medijskog obrazovanja u svojoj školi***

Prema novoj kurikularnoj reformi, kaže jedna od ispitanica, „izbačeno je sve vezano za knjižničare što je bilo prije, a medijska kultura kao takva ostavljena je učiteljima određenih predmeta, pogotovo Hrvatskog jezika i Informatike u predmetnoj nastavi i Hrvatskog jezika u razrednoj nastavi“ (K1). Svjesna je da se medijska pismenost u nekim školama većinom obrađuje zajedno s

lektirom, ali i da je potrebno osuvremeniti tu praksu te „da se medije treba shvaćati u mnogo širem pojmu i da su sadržaji medijske kulture loše zastupljeni u osnovnim školama“ (K1).

Druga ispitanica naglašava da je osnovni dio posla knjižničara u školi također vođenje nastave, ali ograničeno na satove lektire i medijsku pismenost: „U zadnje vrijeme ipak sve više radimo na medijskoj kulturi, digitalnoj pismenosti, načinima komuniciranja, korištenja društvenih mreža“ (K2). S obzirom na to da samostalno oblikuju aktivnosti i teme te određuju koje će točno sadržaje obrađivati, zadovoljne su programom kulture i medija u vlastitim školama.

Ispitanice naglašavaju da su u program uključeni i odlasci u muzeje i kazališta, što je svakako dobro, pogotovo kada su škole na lokacijama koje su blizu takvim institucijama, dok je za područne škole i manja mjesta takva aktivnost veliki izazov. „Kazališta ponekad dolaze k nama, taj tip medija svakako imamo čak i kada nemamo drugih mogućnosti“ (K3). Ispitanice naglašavaju da je potrebno pažljivo i promišljeno birati na koje se predstave i izložbe ide: „Potrebno je birati sadržaje na koje se kasnije može nadograđivati“ (K2) te da se često ide na predstave „samo da bi se išlo“ (K2) tj. da bi se ostvario jedan od odgojno-obrazovnih ishoda predviđenih kurikulumom. U sklopu programa kulture i medija za više razrede, jedna od ispitanica u sklopu sata razrednika i Hrvatskoga jezika organizira gostovanje Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu: „Proveli su radionice i s učenicima i učiteljima, a i s roditeljima, pa je bilo zanimljivo čuti različite pristupe medijskom opismenjavanju“ (K1).

Učitelji razredne nastave i učitelji Hrvatskog jezika okarakterizirani su kao glavni suradnici knjižničara kada su u pitanju medijska pismenost i razvoj programa kulture i medija: „Suradnje mora biti mnogo i suradnje ima, bez nje bi svakako bilo teško organizirati bilo kakve međupredmetne sadržaje“ (K3). Knjižničari priskaču u pomoć kada je potrebno predavati o temi s kojom učitelji Hrvatskog jezika nisu dovoljno upoznati, poput društvenih mreža i autorskih prava na internetu: „Pozvali su me na predavanje za osme razrede, gdje smo se fokusirali na internet, pojam zaštite autorskih prava, korištenje videa s YouTubea – ta je suradnja ostvorena iz čiste dobre volje i ideje profesorice jer za nas knjižničare ništa nije propisano“ (K1). Ispitanice primjećuju da su obično starije kolegice one koje teme medijske pismenosti ostavljaju knjižničarima, dok se mlađe kolegice, koje su bolje upoznate s medijima i korištenjem digitalnih tehnologija, češće samostalnije u predavanju tema medijske pismenosti: „Starije kolegice ne bi se previše time bavile, a i nemaju vremena – svjesne su da treba puno više sati da bi se tako nešto kvalitetno odradilo“

(K2). Knjižničari su stoga pozvani da u sklopu redovne nastave sažeto i unutar nekoliko školskih sati obrade sadržaje iz kulture i medija čim kvalitetnije i brže.

- *Učinkovitost medijskog opismenjavanja u školi*

Prema procjeni ispitanica, učenici tijekom aktivnosti vezanih za kulturu i medije nauče puno, dobro reaguju na predstavljene sadržaje i vole sudjelovati u aktivnostima koje su povezane s medijima. Medijsko opismenjavanje, smatraju ispitanice, najbolje se ostvaruje upravo kroz izvannastavne aktivnosti specijalizirane za medije i medijsku pismenost: „Na takvim dodatnim aktivnostima kroz praktičan rad djecu učimo koristiti aplikacije, otvarati račune na različitim platformama i zajedno ih koristiti“ (K3). Ispitanice naglašavaju da još uvijek treba raditi na „svijesti učenika o sigurnom korištenju interneta, da oni sami budu zaštićeni i svjesni svog digitalnog traga, ali da budu odgovorni prema tuđim“ (K1). Iako navode da se trude to spominjati i učiti u nastavi i na dodatnim aktivnostima, smatraju da je bitno to navesti kao formalni sadržaj u kurikulumu.

Temu elektroničkog nasilja sve ispitanice smatraju izrazito važnom i prerijetkom pojavom u redovnoj nastavi s obzirom na svakodnevna iskustva učenika i na to koliko se često ono pojavljuje među učenicima: „Temu zlostavljanja na internetu u sklopu sata razrednika provode pedagozi i razrednici, ali mislim da bi bilo dobro još o njemu pričati“ (K1).

S obzirom na to da knjižničarke, osim povremenog sudjelovanja u redovitoj nastavi, često rade s učenicima tijekom izvannastavnih aktivnosti i posebnih projekata, smatraju učinkovitost medijskog opismenjavanja dostatnim, ali ne za sve učenike, već samo one koji u tim aktivnostima i projektima sudjeluju: „Sudjeluju učenici koji su zainteresirani, a i oni koji su putnici pa imaju slobodan sat i slobodno vrijeme koje mogu kvalitetno provesti u školi, pa i njih uključim u aktivnosti“ (K1). Sudjelovanjem na dodatnim projektima koji uključuju digitalne tehnologije, informacijsku i medijsku pismenost te učenje uz pomoć digitalnih pomagala (virtualni projekti i slično), učenici razvijaju svoju medijsku pismenost izvan redovne nastave, ali u školi.

Isto tako naglašavaju potrebu za ponavljanjem jer smatraju da učenici sadržaje medijske pismenosti često ne shvate kao gradivo koje treba naučiti i savladati, nego nešto što „već znaju“ (K1) i o čemu se samo „usput razgovara na satu razrednika ili u sklopu neke dodatne aktivnosti“

(K2). Kao i sa svakim predmetom, postoje sadržaji koje učenici ne savladaju i ne zapamte, a s obzirom na to da su mediji nezaobilazni dio svakodnevnog života učenika, potrebno je osigurati dovoljno vremena svake školske godine za ponavljanje takvih tema i produblјivanje znanja s obzirom na godište.

- ***Zadovolјstvo materijalima i dostupnim sadržajima u području medijskog obrazovanja***

Dok su za materijale koji se koriste u redovnoj nastavi uglavnom zaduženi učitelji Hrvatskog jezika, Informatike i drugih predmeta koji provode aktivnosti iz područja kulture i medija, knjižničari preuzimaju savjetodavnu ulogu te često pronalaze i dijele s učiteljima dodatne sadržaje. Zadovolјne su sadržajima koji su dostupni *online* te smatraju da ih je jednostavno naći i uklopiti u nastavu.

Jedna od ispitanica navodi društvene mreže kao idealan izvor sadržaja koji se mogu koristiti na nastavi te spominje *Facebook* grupe koje okupljaju knjižničare i učitelje koji u njima dijele svoja iskustva, materijale i prijedloge aktivnosti: „Učitelji i knjižničari pogotovo rado dijele sve što naprave i to se može koristiti, pogotovo u grupama poput 'Materijali za medijsku pismenost' gdje se nudi mnoštvo materijala“ (K3). Kao izvor materijala spominju i stranicu medijskapismenost.hr te YouTube videe. „Naša je škola ove godine i u Erasmus+ projektu gdje je jedan od ciljeva jačanje IKT (informacijsko-komunikacijskih tehnologija) kompetencija učitelja, a i edukacija učenika o tim vještinama“ (K1). Knjižničari tako razvijaju i izvannastavne aktivnosti koje su povezane s medijima, poput Digitalna i medijska pismenost, Medijska kultura, Novinarska grupa, Filmska grupa i slično.

- ***Vrijeme posvećeno medijskoj pismenosti u nastavi***

Za razliku od učiteljica Hrvatskog jezika, knjižničarke smatraju da je vrijeme posvećeno medijskoj pismenosti u nastavi dostatno, no tek ako je redovito i jednako prisutno na više predmeta: „Medije koristimo na svim predmetima, baš na svim – kada bih rekla da ih nema na tjelesnom, opet nije istina jer se i tamo koriste mediji, pogotovo tijekom nastave na daljinu“ (K1).

Ipak, poput učiteljica Hrvatskoga jezika, smatraju da unutar kurikula nema dovoljno vremena za kvalitetnu obradu tema iz ovog područja. Kao jednu od prednosti u redovnom

rasporedu ispitanice navode blok sat: „Informatika i Hrvatski jezik kod nas su barem jednom tjedno blok sat u predmetnoj nastavi, u tim blok satovima učitelji planiraju neku od aktivnosti koja može potrajati“ (K2). Teme iz područja kulture i medija ispitanice vide kao savršene za samostalni rad i istraživanje, tj. stjecanje samostalnog iskustva na internetu i u korištenju društvenih medija.

- ***Zadovoljstvo opremom dostupnom za rad i učenje u području medijske pismenosti***

Škole svih ispitanica imaju funkcionalne informatičke učionice te djeca imaju tablete koji su im na raspolaganju za svakodnevni rad. Učenici razredne nastave su imali tablete, pametne telefone ili računala kojima mogu obavljati zadatke, pogotovo tijekom *online* nastave. Poput učiteljica Hrvatskoga jezika, spominju problem internetske veze i činjenicu da uz svu dostupnu opremu, učenici iz ruralnih područja i mjesta s lošim signalom često ne mogu samostalno obavljati zadatke, kao ni sudjelovati u zadacima koji se zadaju tijekom *online* ili hibridne nastave.

„Mislim da smo jako dobro opremljeni s dvije pametne ploče, projektorima, računalima u svim učionicama te službenim laptopima za učitelje i tabletima za sve učenike, kao i šest interaktivnih ekrana“ (K1). Druga ispitanica nadodaje: „Bitno je imati i kvalitetnog informatičara u školi – mi imamo spretne učiteljice razredne nastave koje su se bavile tabletima i omogućile da izvučemo najbolje iz dostupne opreme“ (K2). Ispitanica naglašava da postoje projekti i nagradni natjecaji koji uključuju dobivanje opreme pa ambiciozniji knjižničari uvijek mogu unaprijediti svoju školsku knjižnicu dodatnom opremom: „Dobili smo nagradu i tri računala u knjižnici za rad – ako ne dobijete od nekoga službeno, uvijek se samoinicijativno možete snaći na različite načine“ (K1).

- ***Zadovoljstvo promjenama u kurikulumu Hrvatskog jezika***

Kada je u školama ispitanica bio aktivan program „Škole za život“, postojali su sadržaji koji su bili propisani za rad u školskoj knjižnici ili u suradnji sa školskom knjižnicom, pa su knjižničari imali nekoliko sati koje su u razredima provodili u aktivnostima vezanima za medije, korištenje knjižnice, pronalaženje informacija i sl. Na taj je način, kaže jedna od ispitanica, bilo formalno propisano zašto su knjižničari na nastavi umjesto učitelja: „Za nas knjižničare ništa nije propisano, što je dobro jer nam daje veliku slobodu u radu, ali s druge se strane to može zlorabiti, i ne morate

raditi ništa“ (K1). S obzirom na kurikulum „Škole za život“ ispitanice ne vide poboljšanja, već čak nazadovanje kada su u pitanju knjižničarke i suradnja s učiteljima.

Jedna od ispitanica sudjelovala je u stvaranju nastavnog plana i programa za razrednu nastavu koji je promijenjen 2019. godine te izražava svoje nezadovoljstvo općenitošću novog kurikula: „Previše toga ostavljeno je svakom učitelju da improvizira i tumači kurikulum na svoj način – tu se događa da dvije učiteljice koje rade i u istoj školi, ali različitim razredima, čitaju različite ishode“ (K2), što znači da različito organiziraju nastavu i u nju implementiraju različite sadržaje kulture i medija. Smatra da programi trebaju biti napisani jednoznačno te biti jasni i precizni kako bi se uspješno implementirali u nastavu.

Sve ispitanice spominju da cijeli program knjižnice i njihovog svakodnevnog rada u redovnoj nastavi ovisi o njima, njihovim idejama, dogovoru s učiteljima i dobroj volji da se aktivnosti medijske pismenosti redovito provode: „Većina aktivnosti sada je bazirana na dobroj volji, nečijoj maštovitosti i kreativnosti, tj. koji se učitelj ili knjižničar sjeti što bismo mogli napraviti“ (K1). Kada se pripremaju za nastavu, ispitanice svakako čitaju i koriste kurikulum Hrvatskog jezika i međupredmetnih tema, a koriste se i portalom medijskapismenost.hr.

Sve su ispitanice svjesne da iščitavaju odgojno-obrazovne ishode na način koji možda nije istovjetan njihovim kolegama, te također potvrđuju da im nedostaju ključni pojmovi pri pripremanju nastave: „Za svaku aktivnosti koju radimo, moramo objasniti zašto to radimo – ništa se ne podrazumijeva“ (K3), a navode da je to u novom kurikulumu bez ključnih pojmova mnogo teže nego što je to bilo u starom. U nedostatku ključnih pojmova događa se da izdavači udžbenika određuju koji će se pojmovi kako definirati i što će točno djeca učiti, što ispitanice vide kao veliki nedostatak novog kurikula: „Profil i Alfa stave različite definicije i pojmove, a učitelji linijom manjeg otpora uče to što u njihovom udžbeniku piše“ (K2). Takva praksa čini još veću razliku između učenika i škola kada je u pitanju razina medijske pismenosti na državnoj razini te ispitanice smatraju da je to jedan od razloga velikih razlika u znanju o medijima te stanju medijske pismenosti u različitim sredinama.

Jedna od ispitanica navodi veliki nedostatak vertikalne, ali i horizontalne povezanosti sadržaja kulture i medija u cijelom kurikulumu: „Neke su stvari ispuštene pa međupredmetne teme to pokušavaju nadoknaditi, no tu pak nedostaje razgovor o medijskoj pismenosti na razrednim vijećima, gdje bi se učitelji dogovarali kako i gdje uključiti te teme“ (K2). Smatra da je

horizontalna povezanost između različitih predmeta ostvarena samo pri obilježavanju dana poput Dana hrvatskog jezika ili Dana sigurnijeg interneta, dok u redovnoj nastavi nema povezanosti između predmeta u jednoj nastavnoj godini za jedan razred. Uz trenutne odgojno-obrazovne ishode, potrebna je mnogo bolja i češća koordinacija između učitelja različitih predmeta, kako bi se važne teme medijske pismenosti ravnomjerno i uravnoteženo predstavljale učenicima u određenom razredu te tako postigla bolja horizontalna povezanost.

- ***Stavovi prema stvaranju izbornog predmeta posvećenog medijskoj pismenosti***

Nijedna od ispitanica ne smatra da bi trebao postojati izborni predmet kulture i medija ili medijske pismenosti ako bi to značilo izbacivanje takvih sadržaja iz kurikula Hrvatskog jezika, Informatike i međupredmetnih tema: „Izborni predmet je obaveza, ocijenjuje se, zahtijeva drugačiji pristup, a opet ne uključuje sve učenike“ (K1). Ipak, podržavaju takve dodatne sadržaje unutar izvannastavnih aktivnosti: „Za učenike koji žele znati više, zašto ne? Samo ne nauštrb redovite nastave i sadržaja koji su dostupni svima“ (K2). „Nemam ništa protiv takvog predmeta, ali mislim da bi veće koristi bilo da je sadržaja kulture i medija više unutar same nastave“ (K2). Ispitanica smatra da je potrebno povećati broj tema koje razvijaju medijsku pismenost na redovnim predmetima u razrednoj i predmetnoj nastavi prije nego što se stvori predmet ili izvannastavna aktivnost koja je odvojena od redovite nastave. Ispitanica navodi i da je bitno privući, ali i zadržati djecu i njihov interes za izborni predmet, dok kod obaveznih predmeta to nije slučaj: „Izrazito je bitan faktor učitelja koji to vodi; učitelj koji ima volju i koji je karizmatičan dovest će djecu kontinuirano na takve predmete, dok učitelju kojem je svejedno djeca jednostavno neće doći sljedeće godine“ (K2).

- ***Samoprocjena vlastitih kompetencija te potreba za samousavršavanjem***

S obzirom na to da rijetki učitelji imaju službeno obrazovanje u području medija, poput komunikologije, novinarstva, medijskih edukacija i slično, kompetencije za predavanje sadržaja medijske pismenosti često ovise o volji i želji za dodatnim učenjem te stručnim usavršavanjem: „Neki zaista imaju averziju prema medijima i tehnologiji i ne koriste se time, njima je zaista teško, dok neki učitelji vrhunski barataju svime time“ (K1).

Ispitanice smatraju mogućnosti samousavršavanja u području medijske pismenosti u Hrvatskoj dostatnima te navode mnoge izvore znanja i dodatnih sadržaja o kojima mogu učiti. Potvrđuju da je ipak većina znanja dobivena upravo iz takvih izvora, a ne iz njihova redovita obrazovanja tijekom školovanja: „Možete se usavršavati na sto različitih mjesta, Agencija ima sadržaje dostupne svima, prijavljujemo se i na različite konferencije, poput CARNET-a, Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, županijska stručna vijeća, Erasmus projekti i raznih tečajeva“ (K1). Jedna od ispitanica pohvaljuje svoju županijsku voditeljicu i smatra da bi županijska stručna vijeća knjižničara bila savršen izvor znanja, kada bi sva bila jednako aktivna i jednako posvećena dodatnoj edukaciji u području medijske pismenosti: „Kada imate izuzetno motiviranu voditeljicu koja na tjednoj bazi otvara stručne skupove i aktivnosti i edukacije knjižničara koje vodi Matična služba Grada Zagreba, imate priliku za zaista zanimljiva nova iskustva“ (K2). Sudjelovanje u projektima i edukacijama smatraju izvrsnima za dodatno usavršavanje, ali također naglašavaju da su takve aktivnosti često dobrovoljne i zahtjevaju unutarnju motivaciju.

4.3. Rasprava

Cilj ovoga rada bio je dati prikaz trenutne zastupljenosti sadržaja iz područja medijske pismenosti u osnovnim školama te istražiti zadovoljstvo učitelja Hrvatskoga jezika i knjižničara navedenim sadržajima provedbom polustrukturiranih dubinskih intervjua. Htjela se analizirati uspješnost prijelaza sa starog na novi kurikulum, konkretno u području predmetne jedinice Kultura i mediji u nastavi Hrvatskoga jezika te međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije te predstaviti nove ideje i prijedlozi za unaprijeđivanje sadržaja u području medijske pismenosti u redovnoj nastavi.

Druga istraživanja u ovom području također donose zaključke o nedostatku kvalitetnih sadržaja u području medijske pismenosti, nedovoljno vremena da se postojeći (ali i dodatni sadržaji) kvalitetno obrađuju u nastavi te potrebi za dodatnim obrazovanjem učitelja i stručnih suradnika kojima je zadatak najnovije sadržaje kulture i medija prenijeti učenicima.

Iako je ovo istraživanje kvalitativno i ima malo ispitanika, metoda polustrukturiranog dubinskog intervjua omogućila je detaljnu raspravu o medijskoj pismenosti u osnovnim školama i trenutnim sadržajima upravo s ispitanicima koji u tom području djeluju svakodnevno i koji o tim

temama redovito dobivaju nova saznanja u učionici. Ispitanice su izrazile zadovoljstvo što imaju priliku podijeliti svoja mišljenja o ovoj temi jer smatraju da su promjene svakako potrebne, pogotovo s obzirom na brz razvoj medija i tehnologije te činjenicu da hrvatski obrazovni kurikulum „ne odgovara primjereno i pravovremeno na sve promjene i brz razvoj medija“ (K1).

Ovo istraživanje donosi tri glavna zaključka o trenutnom kurikulumu i sadržajima koji uključuju medijsku pismenost: 1. ispitanice smatraju da u trenutnom kurikulumu nedostaje primjereno pojmovlje u području kulture i medija, a odgojno-obrazovne ishode smatraju preopćenitima za ujednačen rad na državnoj razini; 2. ispitanice smatraju da je u kurikulumu potrebno stvoriti više vremena za obrađivanje tema povezanih s kulturom i medijima te 3. učiteljima Hrvatskog jezika i knjižničarima potreba je dodatna edukacija kako bi se smatrali kompetentnima za predavanje tih sadržaja u nastavi. Ispitanice smatraju da je nedostatak ključnih pojmova u kurikulumu ostavio previše prostora za interpretaciju, što dovodi do neujednačene razine medijske pismenosti u školama te smatraju da nije dobro što svaki učitelj ili knjižničar može drugačije obrađivati teme s obzirom na to kako čita ishode, koje udžbenike koristi te koliko želi istraživati i samostalno tražiti dodatne sadržaje. Također, postoje učitelji i knjižničari koji bi voljeli mnogo više vremena posvetiti medijskom opismenjavanju, ali u kurikulumu i svojim nastavnim planovima i programima ne vide dovoljno vremena u kojem se mogu baviti takvim sadržajima, osim na izvannastavnim aktivnostima. Jedna od ispitanica čak potvrđuje da često uzima vrijeme predviđeno za kulturu i medije kako bi nadoknabila neobrađene teme iz područja gramatike i književnosti. Konačno, ispitanice se smatraju najkompetentnijima među svojim kolektivom za predavanje tema kulture i medija, no sve potvrđuju da mnogo vremena provode istraživajući, samousavršavajući se i učeći o temama medijske pismenosti. Naglašava se i samoinicijativnost i osobna motivacija pri samousavršavanju te su ispitanice svjesne da postoje učitelji i knjižničari koji se ne samousavršavaju pa ih samim time ne smatraju kompetentnima za predavanje o digitalnim tehnologijama, medijskoj pismenosti i društvenim medijima.

Prema rezultatima ovog istraživanja, ne može se izvući jedinstveni zaključak o stavu učitelja Hrvatskog jezika i knjižničara prema stvaranju izbornog predmeta koji bi bio posvećen isključivo medijskoj pismenosti. Iako svi ispitanici smatraju takav predmet dobrom idejom koju treba dodatno razraditi i stvoriti poseban kurikulum koji je fokusiran samo na medijsko obrazovanje, nema jedinstvenog odgovora kada su u pitanju prednosti i nedostatci takvog predmeta. Naime,

knjižničarke smatraju da bi uvođenje takvog predmeta smanjilo prisutnost medijske pismenosti u redovnoj nastavi koja je izrazito bitna za sve učenike, ne samo za one koji odluče pohađati izborni predmet. Učiteljice Hrvatskoga jezika se slažu i smatraju da bi bilo izvrsno imati što više predmeta i aktivnosti koje se bave kulturom i medijima, no da takvi sadržaji moraju biti dostupni svima. Postavlja se i pitanje odabira takvog predmeta ispred drugih, koji u očima roditelja, a i neke djece, još uvijek imaju veću vrijednost, poput Informatike i stranih jezika. Ipak, učiteljice smatraju da je potrebno rasteretiti predmet Hrvatskog jezika, a povećati broj tema posvećenih medijskoj pismenosti pa je tako predmet posvećen samo kulturi i medijima izvrsno rješenje za taj problem.

Sve ispitanice zaključuju da je potrebno dodatno razvijati dio kurikula koji je vezan za kulturu i medije te da je učenje o medijima potrebno uključiti u što više predmeta, bez obzira na međupredmetne teme i postojanje izvannastavnih aktivnosti u mnogim školama. I iako se slažu da izborni predmet i novi kurikulum za takav predmet nisu trajno rješenje, smatraju da je svako dodatno uključivanje medijske pismenosti u redovnu nastavu dobar potez i napredak u razvoju medijske pismenosti među osnovnoškolcima. Prema mišljenju ispitanica u ovom istraživanju, sadržaja medijske pismenosti u osnovnim školama nema dovoljno te nisu ravnomjerno raspoređeni, niti su dovoljno dobro uklopljeni u trenutni kurikulum. Ipak, samom provedbom i primjenom takvih sadržaja u praksi su zadovoljne, s obzirom da sebe smatraju dovoljno kompetentnima za predavanje takvih sadržaja nakon samousavršavanja i redovitog nadograđivanja vlastitog znanja u području medijske pismenosti.

5. Zaključak

„Medijska pismenost jedna je od ključnih kompetencija za život i rad u digitalnome medijatiziranom svijetu koji se konstantno ubrzano razvija i mijenja te za aktivno građanstvo i sudjelovanje u društvenim, ekonomskim, kulturnim i demokratskim procesima“ (Medijskapismenost.hr, 2022). Potreba za medijskim opismenjavanjem djece i mladih pojavljuje se ubrzo nakon pojave samih medija, pogotovo s obzirom na njihov ubrzani razvoj i potrebu za aktivnim uključivanjem šire javnosti u prihvaćanje, analiziranje i stvaranje medijskih sadržaja. Medijska se pismenost smatra jednom od ključnih kompetencija za život u digitaliziranom svijetu

te se uključuje u formalno obrazovanje s ciljem medijskog obrazovanja djece od najranije dobi. U Republici Hrvatskoj ono se ostvaruje kroz osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje.

Cilj ovoga rada bio je prikazati trenutnu zastupljenost sadržaja iz područja medijske pismenosti u nastavnom planu i programu u osnovnim školama te kroz polustrukturirane dubinske intervju s učiteljima i stručnim suradnicima (knjižničarima u osnovnim školama) istražiti njihovo zadovoljstvo navedenim sadržajima. Cilj je bio i analizirati stavove o uspješnosti prijelaza sa starog na novi kurikulum, konkretno u području predmetne jedinice Kultura i mediji u nastavi Hrvatskoga jezika te međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije. Provedeni su polustrukturirani dubinski intervjui s tri učiteljice Hrvatskoga jezika i tri knjižničarke koje provode aktivnosti vezane za medijsku pismenost u svojim školama. One su pobliže opisale sadržaje koje koriste, redovitost uključivanja tih sadržaja u nastavu i općenito zadovoljstvo novim kurikulumom i njegovim predviđenim sadržajima i njihovom učinkovitošću.

Prema podacima dobivenima u intervjuima, izvedena su tri zaključka o trenutnom kurikulumu i sadržajima koji uključuju medijsku pismenost: 1. ispitanice smatraju da trenutnom kurikulumu nedostaje primjereno pojmovlje u području kulture i medija, te da su odgojno-obrazovni ishodi preopćeniti za ujednačen rad na državnoj razini; 2. ispitanice smatraju da je u kurikulumu potrebno stvoriti više vremena za obrađivanje tema povezanih s kulturom i medijima te; 3. ispitanice smatraju da je i učiteljima Hrvatskog jezika i knjižničarima potrebna dodatna edukacija kako bi se smatrali kompetentnima za predavanje tih sadržaja u nastavi.

Može se zaključiti da je potrebno dodatno istražiti mišljenja i stavove učitelja Hrvatskog jezika i knjižničara o trenutnom kurikulumu te uzeti njihovu povratnu informaciju u obzir pri sljedećoj nadogradnji kurikula koja je, prema mišljenju ovih šest ispitanica, svakako potrebna. Potrebna su daljnja istraživanja učinkovitosti trenutnog medijskog obrazovanja u osnovnim školama te prilagođavanje sadržaja medijske pismenosti u kurikulumu za osnovne škole prema rezultatima tih istraživanja. U tom je procesu važno slušati iskustva učitelja Hrvatskog jezika i knjižničara koji su trenutno glavni akteri u medijskom opismenjavanju osnovnoškolaca te ih uključiti u raspravu o prednostima i nedostacima trenutnog kurikula kako bi se on razvijao i prilagodio te uključio nove sadržaje kulture i medija s ciljem moderniziranja medijskog opismenjavanja djece u Hrvatskoj.

Konačno, važno je pri prilagodbi sadržaja razmišljati i o kompetencijama onih koji te sadržaje predaju, te učiteljima i knjižničarima pružiti adekvatne mogućnosti za dodatnu edukaciju i samousavršavanje, kako bi ti novi sadržaji bili kvalitetno preneseni učenicima. Upravo zato potrebna je suradnja učitelja i knjižničara s institucijama navedenima u ovom radu, kao i suradnja samih učitelja i knjižničara tijekom planiranja i izvođenja nastave koja uključuje teme medijske pismenosti. Sve se to može ostvariti, no činjenica je da se, pogotovo imajući na umu koliko je medijsko obrazovanje važno, već odavno trebalo.

6. Popis korištene literature

- Aem.hr (2022). Agencija za elektroničke medije – službena stranica, pribavljeno 26. lipnja 2022. godine s <https://www.aem.hr/agencija/>.
- Azoo.hr (2022). Agencija za odgoj i obrazovanje – službena stranica, pribavljeno: 25. lipnja 2022. godine s <https://www.azoo.hr/>.
- Bartaković, S. i Sindik, J. (2016). Medijacijska uloga roditelja prilikom djetetovog gledanja televizije. *Acta Iadertina*, 13 (2), 0-0. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/190142>.
- Bognar, L. (2000). Kvalitativni pristup istraživanju odgojno-obrazovnog procesa. Zbornik radova Učiteljske akademije u Zagrebu, 2(1), 45-54.
- Boyce, C., Neale, P. (2006). *Conducting In-Depth Interview: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input*. Watertown, Massachusetts: Pathfinder International.
- Buckingham, D. (2003). *Media education: Literacy, learning and contemporary culture*. Cambridge, MA: Polity.
- Ciboci L., Kanižaj I., Labaš D., (2018). Kako prepoznati dezinformacije i lažne vijesti – nastavni materijali za srednje škole za učenike od 1. do 4. razreda, *Medijskapismenost.hr*, dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2018/04/lazne-vijesti.pdf>.
- Ciboci, L. (2018). *Vrjednovanje programa medijske kulture u medijskom opismenivanju učenika osnovnih škola*. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Department of Information Science.
- Ciboci, L., Čosić Pregrad, I., Kanižaj, I., Potočnik, D. & Vinković, D. (2020). Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu: HR Kids Online. *Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu: HR Kids Online*. Istraživačka studija.
- Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (2014). Media education from the perspective of parents of preschool children: challenges and trends in free time media use. *Medijska istraživanja*, 20 (2), 53-67.
- Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (2015). Public Opinion Research as a Prerequisite for Media Education Strategies and Policies, u: Kotilainen, S., Kupiainen, R. (ur.), *Reflections on Media Education Futures*. Göteborg: Nordicom – University of Gothenburg, 171–182.
- Ciboci, L., Osmančević, L. (2015). Kompetentnost nastavnika hrvatskoga jezika za provođenje medijske kulture u hrvatskim osnovnim školama, u: Car, V., Turčilo, L., Matović, M. (ur.), *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, 121–138.

- DIREKTIVA 2007/65/EZ Europskog parlamenta i vijeća (2007). Europski parlament <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007L0065&from=EN>.
- Djecamedija.hr (2022). Projekti, pribavljeno 2. srpnja 2022. godine s <https://djecamedija.org/projekti/>.
- Dkmm.hr (2022). Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu – O nama, pribavljeno 22. svibnja 2022. godine s <https://dkmm.hr/>.
- Erjavec, K., Rotar, N. Z. (2000). Odgoj za medije u školama u svijetu Hrvatski model medijskog odgoja.
- Hobbs, R. (2010.) Digital and media literacy. A plan of action. Aspen Institute Communications and Society Program and the John S. and James L. Knight Foundation. https://mediaeducationlab.com/sites/default/files/Hobbs%20Digital%20and%20Media%20Literacy%20Plan%20of%20Action_0_0.pdf
- Izvedbeni planovi – Kroatistika 2021./2022. (2022), kroat.ffzg.unizg.hr, pribavljeno 22. svibnja 2022. godine s <http://kroat.ffzg.unizg.hr/index.php/studij/preddiplomski-studij/144-izvedbeni-planovi>.
- Izvedbeni planovi (2022), www.ffri.uniri.hr, pribavljeno 22. svibnja 2022. godine s <https://www.ffri.uniri.hr/hr/nastava/izvedbeni.html>
- Kanižaj, I., Car, V. (2015). Hrvatska: Nove prilike za sustavan pristup medijskoj pismenosti, 19-38. U: Car, V., Turčilo, L., Matović, M. (ur.), *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije. Zbornik radova s 5. regionalne znanstvene konferencije Vjerodostojnost medija*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.
- Labaš, D. (2016). Medijska pismenost i informacijsko doba, U: Josić, Lj. (ur.), *Zbornik INFORMACIJSKA TEHNOLOGIJA I MEDIJI 2016.*, Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.
- Medijskapismenost.hr (2022). Medijska pismenost – abeceda za 21. stoljeće, pribavljeno 20. svibnja 2022. godine s <https://www.medijskapismenost.hr/o-nama/>.
- Meler, M. (2005). Istraživanje tržišta, Ekonomski fakultet u Osijeku. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Mikić, K. (2004). Mediji i roditelji, Zapis, Zagreb, 46, pribavljeno 25 lipnja 2022. s: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=483.
- Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, NN 7/2019.

Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, NN 10/2019.

Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, NN 22/2018.

Poliklinika-djeca.hr (2022), pribavljeno 12. svibnja 2022. godine na <https://www.poliklinika-djeca.hr/>.

Red predavanja Učiteljskog fakulteta 2021./2022. (2022), pribavljeno 20. svibnja 2022. godine s <https://www.ufzg.unizg.hr/nastava/>.

Silverblatt, A. (2014). *The Praeger Handbook of Media Literacy*. Westport: Praeger

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online. <https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo>.

Škola za život (2022), pribavljeno 25. svibnja 2022. godine, s <https://skolazazivot.hr/medupredmetne-teme/>.

UNESCO. (2010). *Media and information literacy: Policy and strategy guidelines*.

Zakon o elektroničkim medijima, NN 153/09, 84/11, 94/13, 136/13

7. Prilozi

ISPITANICE:

Učiteljice Hrvatskog jezika

- **Anita Katić – OŠ Zdenka Turkovića, Kutjevo**
- **Ingrid Šlosar – OŠ Eugena Kumičića, Rijeka**
- **Martina Tunuković – OŠ Ljubo Babić, Jastrebarsko**

Knjižničarke

- **Blanka Špeglić - OŠ Vladimir Nazor, Pisarovina**
- **Sanja Šušnjara Raić – OŠ Klinča Sela, Klinča Sela**
- **Vesna Bobinski – OŠ Kajzerica, Zagreb**

PITANJA

1. Koliko ste zadovoljni postojećim programom medijske kulture u svojoj školi? Možete li opisati i ocijeniti dio kurikula Kultura i mediji nakon što ste ga izvodili u posljednje dvije godine?
 - 1.1. Smatrate li medijsko opismenjavanje učinkovitim u svojoj školi? Zašto?
 - 1.2. Kakva je responzivnost učenika na satovima koji se provode unutar dijela kurikula Kultura i mediji?
2. Koliko je vremena (školskih sati) posvećeno medijskoj kulturi u praksi u Vašem radu?
3. Imate li u svojoj školi dodatne sadržaje medijske pismenosti; gostovanja vanjskih suradnika iz komunikacijskih ili medijskih udruga, posjete medijskim kućama ili redakcijama? Tko ih organizira? Tko ih provodi? Opišite ih.
4. Koliko ste zadovoljni materijalima u području medijske kulture koji su Vam dostupni te sadržaju medijske kulture u udžbenicima hrvatskog jezika?
 - 4.1. Morate li tražiti sredstva i materijali izvan propisanih i dostupnih materijala unutar plana i programa rada?
 - 4.2. Možete li dati primjer neke aktivnosti koju ste sami nadogradili i proveli?
5. Koliko ste zadovoljni opremom koja Vam je dostupna u školama za rad i učenje u području medijske pismenosti (tableti, mobiteli, računala)?
6. Koliko ste zadovoljni promjenama u kurikulumu hrvatskog jezika u odnosu na stari kurikulum?
 - 6.1. Smatrate li promjene dostatnima za trenutnu razinu medijske pismenosti u osnovnim školama?
7. Koji su stavovi Vas i Vaše poslovne zajednice prema stvaranju izbornog predmeta sasvim posvećenog medijskom opismenjavanju osnovnoškolaca?
 - 7.1. Smatrate li se kompetentnima za predstavljanje tih sadržaja? Biste li mogli biti nositelj takvog izbornog predmeta?
 - 7.2. Iz kojeg područja vam je potrebno samousavršavanje; gdje biste se educirali, koja institucija bi Vam to trebala omogućiti?
8. Imate li ideje ili smjernice o kojima ste razmišljali na temu medijske pismenosti u osnovnim školama - što biste dodali u trenutni kurikulum, što biste izostavili ili promijenili?